

k n i h y
a s p o l o č n o s ť

K & S

t r e t í r o č n í k

2 5 S k
2 5 K č

6/
2006

**Premárnená
hojnosť, trpká
„spokojnosť“**
Neoliberálne tvrdenia
o ekonomike a spoločnosti

**Politické režimy
a strany: dve
strany jednej
mince. Ale ktorej?**
Spolky – povestné to
čertove volky

**Fundamentalizmus
na tenkom ľade**
História a náboženstvo Židov
podľa Shahaka

**C++
do batôžka
si nalož**
Aj počítače majú svojich
učiteľov

Soňa Kovačevičová:
Lesk a bieda vlastivedných
monografií

2

Barbora Černušáková
a Michal Polák:
Premárnená hojnosť, trpká
„spokojnosť“

3

Barbora Černušáková:
E-mailly medzi zákopmi

4

Darina Malová:
Politické režimy a strany:
dve strany jednej mince.
Ale ktorej?

5

Michal Šmigel:
Dejiny nenávisti

6

Katarína Hradská:
Fundamentalizmus na
tenkom ľade

7

Hilda Hrabovecká
a Monika Vrzgulová:
Miesta plné bolesti

8

Jarmila Drozdíková:
Od náboženstva k štátu
a späť

9

Fedor Čiampor, st.:
Skutočná hrozba alebo
mediálna globalizácia
strachu?

10

František Gyárfáš:
C++ do batôžka si nalož

11

Fero Guldán:
Občasník karikaturistu

12

Svetlana Žuchová:
Také neviditeľné, až to bije
do očí

13

Ivan Žucha:
Demencia – osud.
Ako ho niest?

14

Dušan Doliak:
Blúznenie o konečnom riešení

14

Dana Kršáková:
Vypchatá Wewerka

15

Celoživotní sprievodcovia
Dušana Hanáka

16

Lesk a bieda vlastivedných monografií

Národopisné bádanie sa od svojich začiatkov uberá dvoma cestami. Jednu cestu predstavujú monografie obcí a miest, druhú tematické štúdie. V prvej polovici 20. storočia tento spôsob súvisel s bydliskom autorov (napr. Detva, Myjava, Bardejov, Kremnica), s požiadavkami výučby a s možnosťami seminárov (Cerovo, Sebedražie) alebo s vydavateľskými možnosťami a dotáciami (Podunajská dedina). Monografické spracovanie kládlo vysoké nároky na poznávanie miestnej prírody, histórie i súčasnosti. Obyčajne to umožnila až spolupráca s odborníkmi fakultných seminárov (Praha, Brno, Bratislava). Po konštituovaní Národopisného odboru SAVU (neskôr Národopisného ústavu SAV) sa plánovala spolupráca interných a externých pracovníkov, ktorých viedol Ján Mjartan. Mali sa napísať monografie o základných národopisných regiónoch, ale len banícka dedina Žakarovce sa dočkala takéhoto spracovania.

V dôsledku novej štruktúry bádania sa po vzájomnej dohode monografické knižné bádanie presunulo do múzeí a na Katedru etnografie a folkloristiky UK. V 70. rokoch si nielen odborníci, ale aj politici uvedomili rapidný zánik tradičnej ľudovej kultúry. V dôsledku toho boli pri okresných národných výboroch zriadené komisie pre regionálny výskum, do ktorých boli menovaní miestni odborníci a politicky orientovaní osvetoví pracovníci.

Staršie i novšie monografie sa pridržiaujú jednotnej osnovy: príroda, história (vrátane archeologických nálezov), kultúra. Rozdiely sú v dobe vzniku a v prebádanosti sledovaných problémov. Noví zostavovatelia, žiaľ, nesiahli po nových poznatkoch o vývine ľudovej kultúry, ako to učinili autori historických, archeologických a prírodovedných statí. O to podrobnejšie dokladajú pôsobenie miestnych športových či hasičských organizácií i osobností pôsobiach v obciach. V novších prácach badať, že osobné ambície autorov a zostavovateľov niekedy prekryli poststatu. Práce majú svoje klady a záporny, ako i význam pre poznanie vidieka.

Monografie, ktoré som mala k dispozícii, boli zostavené do roku 2004. Možno ich rozčleniť do troch skupín. Prvú tvoria práce zostavené väčšinou odborníkmi a vyšli do roku 1955. Práce druhej skupiny zostavovali miestni odborníci a verejní činitelia. Tretia je poznačená osobnými politickými alebo náboženskými ambíciami zostavovateľov. Nezameriavam sa tu na práce zostavené odborníkmi vedeckých ústavov, keďže mnohé z nich už boli recenzované.

Uvediem najprv príklad tých, ktorých poznatky prispeli k obohateniu celonárodnej kultúry. Také sú napríklad práce zo Záhoria (Vysoká n. M., Senica, Skalica), ale aj Novohrad je pozoruhodne spracovaný. Napríklad pri Modrom Kameni sa uvádza nielen bohatá história o protitureckých bojoch, ale aj prírodné rarity (háje gaštana jedlého a v súvislosti s tým recepty na jedlá z gaštanov). V hornonitrianskej obci Koš sa slovom i obrazom dokumentujú dechtové veľkomoravské pece. Podľa tejto výroby dostali názov aj doteraz zachované lokálne názvy (Dechtice, Dechtáre). Spracovanie obce Čífer je také dôkladné, že graficky znázorňuje 5-tisícročnú existenciu lokality. Túto okolnosť dokladajú aj charakteristiky veľkej časti

obcí, ktoré sleduje Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Regionálne dejiny Žitného ostrova a Malohontu sa vyznačujú tisícročným spolunažívaním maďarských obcí so slovenskými. Dôsledky tureckých bojov zaznamenávajú práce nielen o Modrom Kameni, ale aj o Pukanci či Senici (napr. osud Palárika). Doklady o východoslovenskom morovom povstaní (1831) vecne zaznamenáva práca o Vranove. Pre dnešnú samosprávu obcí je dôležité si všimnúť, že od 16. storočia mali samosprávu nielen mestá (Skalica, Part. Lupča, Hybe, Mošovce, Lubietová), ale aj väčšie dediny, napr. Madunice, Važec, Východná. V obci Bolešov sa autor veľmi dôkladne zaoberá životom na lazoch, čo sa v takejto miere nepodarilo ani etnografom. V nitrianskej obci Lúka autori poukazujú na pôsobenie miestneho veľkostatku na hospodársky i spoločenský život obce. Niektoré monografie sa veľmi dôkladne zaoberajú dňami počas SNP (napr. na východe Tulčík, na západe Zemianske Podhradie, Makov). Naj

škoda, že veľká časť zostavovateľov nebrala na vedomie výsledky spolunažívania jednotlivých etnícit a vierovyznaní. Príkladom toho bola nielen Bratislava a okolie, Spiš, ale i karpatské východoslovenské obce a východoslovenská potiská nížina.

Mnohí uvádzajú, že katastrofy – oheň, povodne, vojny... – znamenali pre obec hlbokú zmenu. Napr. oheň vo Važci v roku 1931 priniesol nielen radikálnu zmenu bývania, ale i spoločenského a rodinného života. O to intenzívnejšie však občania začali vnímať špecifikum miestnej ľudovej kultúry. V 30. rokoch k tomu prispelo pôsobenie akademického maliara Jána Hálu a po roku 1945 folklorizmus. Povodeň na Dunaji v roku 1966 zaplavila a zničila okolo 60 obcí postavených z hliny. Subvencie pomohli obyvateľom zničených obcí vybudovať moderné murované dediny inšpirované malomestskými vzormi. Povstalecké zážitky a mučednícka smrť popravených v Lubietovej a v Strelníkoch vyvolala v miestnych obyvateľoch ne

K častým historickým nedostatkom patrí, že vývin kultúry sa redukuje len na spoločné korene Slovanov a neberie sa do úvahy historické navrstvovanie a spolunažívanie s ostatnými etnicitami v rámci obce i Slovenska.

smiernu hrdosť na odbojovú činnosť, čo sa odrazilo v celoslovenskom vedomí o zásluhách miestneho obyvateľstva v boji proti fašizmu.

Pokladám za potrebné zmieniť sa o výnimočnosti obrazových dokladov niektorých prác. Napríklad rímskokatolícky kňaz Maroš Madačov v dedine svojho pôsobenia – v Letanovciach – fotograficky zvečnil každodenný, sviatočný a obradový život svojich ovečiek. Vyše 600 snímok je uložených v MS. Ján Botík z nich okom etnografa a historika vybral podstatné a doplnil ich spojovacím textom. Všetky zábery sa vyznačujú zasvätenosťou pozorovateľa, ktorý nehľadal rarity, ale zobrazoval život. Druhým príkladom je Važec, kde akademický maliar Ján Hála strávil celý život a svojimi maľbami a kresbami zdokumentoval prostredie, v ktorom žil. Nešlo mu len o pestrosť a dekoratívnosť krojov, ale aj o špecifiku práce a obradov. Obrazové doklady týchto lokalít sú v ostrom protiklade so strnulým a často len aranžovaným životom, ktoré zaznamenávajú fotografie sledovaných lokalít, spracované odborníkmi.

Musím skonštatovať, že väčšina autorov a zostavovateľov k práci pristupovala ahistoricky. Je pravda, že každú stať uvádza časť o histórii, ale v ďalšom texte vzťahujúcom sa najmä na kultúru, sa historické dianie v obci neberie do úvahy. Najočividnejším príkladom je práca o Partizánskej Lupči. Bohatá história bývalého kráľovského mesta nemá paralelu v sledovaní miestnej kultúry, ktorá mala v určitých obdobiach dosah na celý Liptov. Ukážkou jednostranne chápanej histórie je aj práca o Žitnom ostrove. Zostavovatelia sa orientovali najmä na obdobie príchodu staromaďarských kmeňov. Tým dosiahli iba to, že „srdce“ ostrova bije jednostranne. „Srdcom“ je mienená Dunajská Streda, ktorá v poslednom storočí nebjie v súvislosti so staromaďarskými kmeňmi, ale najmä s radom ekonomických a sociálnych

skutočností. V prvom rade to bola železnica, ktorá v polovici 19. storočia spojila región cez Viedeň a Budapešť so svetom. Výstavba zavodňovacích kanálov, zintenzívnená po roku 1948, vytvorila podmienky na zmenu stepnej krajiny na najúrodnejší región nielen Slovenska, ale celého vtedajšieho Československa. Ďalší zlom nastal po povodni v roku 1966, keď Dunaj odplavil do šesťdesiat hlinených dedín. Región dostal pomoc od štátu. Dôležitá však bola práca mužov v Čechách, kde si osvojili nové, moderné stavebné techniky. Tieto skutočnosti umožnili výstavbu moderných dedín s domami v záhradách. Zmeny v živote urýchlilo dvojjazyčné školstvo a prispelo k nim aj agrárne stredné a vysokoškolské vzdelanie obyvateľstva. Individuálne pestovanie ranej zeleniny, zemiakov a ovocia a ich priamy dovoz vlastnou dopravou umožnil rast obchodovania obcí s mestami. Doteraz je Žitný ostrov našou najvyspelejšou agrárnou oblasťou.

K častým historickým nedostatkom patrí, že vývin kultúry sa redukuje len na spoločné korene Slovanov a neberie sa do úvahy historické navrstvovanie a spolunažívanie s ostatnými etnicitami v rámci obce i Slovenska, ako aj dlhodobá práca obyvateľov mimo vlasti. V novšej dobe sa redukcia vývinu miestnej kultúry opiera hlavne o robotnícke hnutie, pôsobenie KSČ a JRD. Do úvahy sa vôbec neberie tereziánska doba alebo prínos prvej ČSR pre rast ekonomiky, školstva, hygieny i kultúry. Je paradoxom, že na celom Záhorí nepoznajú pôsobenie hlasistov a ich dosah pre rozvoj regiónu. Na severe od Starej Bystrice a na juhu končiac Madunicami sa zostavovatelia opierajú najmä o vplyv katolíckej cirkvi na miestny život. Zriedkakedy sa spomínajú husiti, ktorí na západe krajiny v 15. storočí pôsobili. Jednostrannosť niektorých zostavovateľov vyplýva aj z toho, že neberú do úvahy folklór. Ak áno, tak väčšinou odpisujú piesne a rozprávky zo starých zborníkov (napr. zborníka P. Blahu). Viacerí pisatelia sa orientujú len na archaizmy, v ich prácach ne-nájedeme vysvetlenie napr. vývoja dialektu či celkovej miestnej kultúry (J. Palkovič, P. Čaplovič). Naopak, čím bližšie k súčasnosti, tým viac chýbajú zmienky o staršom stupni miestnej ľudovej kultúry – pre viacerých autorov jednoducho neexistovala.

Napriek týmto nedostatkom som si počas zostavovania registra uvedomovala, ako a nakoľko tieto monografie dopĺňajú poznatky Etnografického atlasu Slovenska a vedomosti získané počas výskumov v teréne. Žiaľ, tieto práce nie sú sústredené a prístupné v jednom stredisku a tí, čo o tomto štáte rozhodujú, sa do nich občas nepozrú. Bolo by menej nedostatkov v názoroch na vidiek a mnohí by si uvedomili, že väčšina obcí a mestečiek má nie sto, ale tisícročnú históriu a kultúrne tradície.

Smerom k zostavovateľom musím konštatovať, že málokedy siahli po

staršej vlastivednej literatúre. Málo je takých, ktorí by boli oboznámení s novými názormi a poznatkami etnológov a folkloristov na tradície ako na stále sa meniaci a vyvíjajúci fenomén. Stáva sa aj, že ľudovú kultúru spracujú miestni dobrovoľníci na základe svojich útržkovitých zážitkov jednej či dvoch generácií. V každom prípade som však presvedčená, že tieto práce – aj keď miestami nedokonale, patria do pozornosti čitateľov i tých, ktorí sa zaoberajú súčasnou kultúrou vidieka.

S oňa K o v a č e v i č o v á

Z priestorových dôvodov uvádzam miesto registra len zoznam sledovaných a preštudovaných lokalít s rokom vzniku publikácie:

Bolešov (Ilava) 1994, Borský Mikuláš (Senica) 1994, Brehy (Žiar n. H.) 1983, Brodské (Skalica) 1999, Cerovo (Krupina) 1906, Čífer (Trnava) 1991, Čachtice (Nové Mesto n. V.) 1997, Čataj (Senec) 1986, Detva (Zvolen) 1905, Devínska Nová Ves (Bratislava) 1995, Dobrá (Trenčín) 1976, Dolná Poruba (Ilava) 1927, Gajary (Malacky) 1980, 1987, Galanta 1999, Heľpa (Brezno) 1999, Hont 1988, Hontianske Nemce (Krupina) 1996, Horehronie I, II, III 1969 – 1988, 1998, Hrochoť (B. Bystrica) 1997, Hybe (L. Mikuláš) 1967, Chorvátsky Grob (Bratislava) 1925, 1995, Kátov (Senica) 1999, Kendice (Prešov) 1999, Koš (Prievidza) 1988, Kremnica (Žiar n. H.) 1934, Letanovce (Spišská Nová Ves) 1998, Liptovská Teplička (Lipt. Hrádok) 1973, Liptovský Mikuláš 1992, Ľud Hornádskej doliny 1989, Lúka (Trenčín) 1990, Lubietová (B. Bystrica) 2001, Madunice (Hlohovec) 1993, Makov (Čadca) 1995, Modrý Kameň 1990, Malohont 1997, Mošovce (Turč. Teplice) 1984, Myjava 1911, Novot (Námestovo) 1979, Palúdzka (časť Lipt. Mikuláša) 2004, Očová (Zvolen) 1999, Oravská Poruba (D. Kubín) 2000, Partizánska Lupča (Ružomberok) 2002, Petrovany (Prešov) 1985, Piešťany 2002, Pobeďm (Piešťany) 1992, Polomka (Brezno) 1982, Pukanec (Levice) 1975, Rabča – Rabčica (D. Kubín) 1970, Rača (časť Bratislavy) 1989, Senica (Senica) 1996, Skalica 1968, 1974, Slovenské Pravno (Turč. Teplice) 1964, Stará Bystrica (Kysucké Nové Mesto) 1998, Sebedražie (Prievidza) 1924, Stará Turá (Nové Mesto n. V.) 1983, Strelníky (B. Bystrica) 1993, Suľany (Topoľčany) 1993, Šahy 1987, 1997, Trenčianske Jastrabie (Bánovce n. Bebravou) 1999, Tuhár (časť Dudiniec, Lučenec) 1983, Tulčík (Prešov) 1998, Turiec 1940, 1941, Vajnory (časť Bratislavy) 1987, Važec (Lipt. Hrádok) 1928, 1981, Veličná (Dolný Kubín) 1972, Vlkolíne (časť Ružomberka) 2002, Volkovce (Zlaté Moravce) 2000, Vranov (Vranov n. Topľou) 1991, Výčapky (Nitra) 1991, Východná (Lipt. Hrádok) 1972, 2000, Vysoká pri Morave (Bratislava vidiek) 1996, Vyšná Boca (Lipt. Hrádok) 2004, Záhorská Bratislava 1986, Zámagurie 1972, Zemianske Podhradie (Nové mesto n. V.) 1997, Zlaté Moravce 1998, Zuberec (Dolný Kubín) 1995, Žakarovce (Gelnica) 1956, Žarnovica (Nová Baňa) 1992, Žitný ostrov 1994.

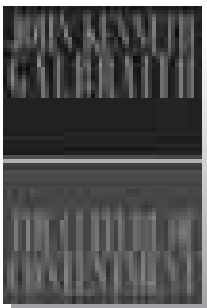
Paulína Komanická, bez názvu 2000 – 2005

Premárnená hojnosť, trpká „spokojnosť“

- ▲ John Kenneth Galbraith
- ▲ **The Affluent Society**
- ▲ Hamish Hamilton 1958
- ▲ 288 strán
- ▲ 15 USD

- ▲ John Kenneth Galbraith
- ▲ **The Culture of Contentment**
- ▲ Houghton Mifflin Company 1992
- ▲ 195 strán
- ▲ £ 9,99

Maladí cudzinci, ktorí sa chystajú pracovať ako dobrovoľníci na Slovensku, zvyknú absolvovať čosi ako kultúrno-spoločenský rýchlokurz. Rozhovory na tému politika im v ňom lektori neodporúčajú. Znie to absurdne, na Slovensku sa predsa politizuje všade. Lenže záleží na tom, aké „pravdy“ dotýčny spochybni. Ak napríklad na dnešnom Slovensku naznačí, alebo otvorene povie, že privatizácia verejných služieb bude znamenať ich nedostupnosť pre viaceré skupiny obyvateľov, že väčšinu úloh štátu nemožno preniesť na trh, prípadne že rast HDP zďaleka nie je jediným kritériom kvality života, vystavuje sa riziku. Nevyhne sa nálepkám, útokom ad hominem, či dokonca osočovaniu. Lektori upozornení na toto tabu naozaj môžu ľuďom zvyknutým na slobodnú a korektnú diskusiu ušetriť prípadné nepríjemnosti.

Neoliberalé tvrdenia o ekonomike a spoločnosti dnes majú charakter dogiem, ktoré neradno spochybňovať. Netriumfujú len na Slovensku. Hoci sa mnohí autori venujú ich analýze či obsahovej kritike, prinajmenšom rovnako zaujímavé je pátranie po tom, ako sa z týchto dogiem stala „zaužívaná múdrosť“, ktorá je všeobecne akceptovaná bez ohľadu na skutočnosť. Až do sedemdesiatych rokov bol totiž neoliberalizmus menšinovým prúdom a jeho spoločenský vplyv bol zanedbateľný. Mnohí vidia príčiny v PR stratégiách, tvorbe ideológie či politickom vodcovstve. John Kenneth Galbraith, ktorý pojem „zaužívaná múdrosť“ (conventional wisdom) vymyslel, však v práci z roku 1992 nazvanej Navyknutí na spokojnosť (The Culture of Contentment) dochádza k záveru, že úspech neoliberalizmu v americkej spoločnosti má hlbšie korene.

Galbraith, ktorý nedávno zosnul vo veku 97 rokov, bol jedným z veľikánov ekonomie dvadsiateho storočia. Napriek tomu sa s jeho menom stretnete len v máloktovej učebnici. Hoci ako profesor na Harvarde a niekdajší poradca prezidenta J. F. Kennedyho patril spoločensky i intelektuálne k americkému establishmentu, stál vždy zároveň akosi mimo jeho hlavného prúdu. Galbraithovým hlavným vyjadrovacím prostriedkom totiž neboli suché matematické state v odborných časopisoch, ale naopak literárne vybrúsené knihy určené aj širokej verejnosti. Navyše sa postupne stal „živou skamenelinou“.

Ako mladý muž sa totiž v Amerike počas svetovej hospodárskej krízy nadšene pridal ku keynesiánskej revolúcii v ekonómii, vzhľadom na do očí bijúcu nemohúcnosť dovtedajšej ortodoxie, predstavovanej napríklad Hayekom. Na tejto pozícii zotrval aj vtedy, keď sa po dlhých desaťročiach hayekovčina v podobe „neoliberalizmu“ opäť začala dostávať do módy.

Podľa Galbraithovej kritiky Reagan okrem iného prinavrátil Američanom dobrý pocit zo života. Do jeho nástupu existovalo povedomie o spoločenskej zodpovednosti za tých, ktorí sa z rôznych dôvodov vytratil zo skupiny uspokojených. Takáto zodpovednosť bola do značnej miery dôsledkom pocitu viny, ktorý existencia vylúčených vyvolávala. „Reaganomika“ však prišla s tvrdením, že chudobným sa najviac pomôže práve tak, keď sa pridá bohatým. Galbraith toto tvrdenie lapidárne ilustroval predstavou, že keď sa dá dosť ovsa koňovi, niečo zostane aj pre vrabce, zobúce na ceste trus.

Kľúčovým rozdielom oproti minulosti je, že kým kedysi boli sociálne a ekonomicky zabezpečení v menšine, v dnešných Spojených štátoch tvoria väčšinu voličov – lepšie povedané, väčšinu z tých, ktorí využívajú svoje volebné právo. Systém dospel do rovnovážneho stavu: chudobní nevolia, pretože programy strán ich ignorujú, a strany zase ignorujú ich, pretože sú to nevoliči. Správanie politikov formuje a rozhoduje len „komunita spokojných“. Preto Galbraith nesúhlasí s pripisovaním nejakej osobnej viny politikom, ako boli Reagan či Bush starší – odrážajú podľa neho len verne sociálno-ekonomické priority uspokojenej „väčšiny“.

Táto komunita spokojných má tri základné vlastnosti. Je presvedčená, že si v plnej miere zaslúži, čo dostáva, pretože ide výlučne o výsledok jej vlastného snaženia. Odmietla sa vzdať súčasných pôžitkov v mene budúceho prospechu a štát považuje iba za

Komunita spokojných má tri základné vlastnosti: je presvedčená, že si v plnej miere zaslúži, čo dostáva, pretože ide výlučne o výsledok jej vlastného snaženia, odmieta sa vzdať súčasných pôžitkov v mene budúceho prospechu a štát považuje iba za bremeno.

bremeno. Dôsledky orientácie na súčasnosť sú celkom zreteľné napríklad v environmentálnej politike väčšiny západných krajín. Cenu za ňu by totiž museli zaplatiť okamžite (v podobe drahších energií či služieb), no ich účinnok by sa týkal hmlistej a vzdialenej budúcnosti. Dávajú preto prednosť skôr symbolickým politickým gestám.

Vnímanie štátu ako bremena je zdanlivo dôsledným postojom neoliberalov, ktorí sú presvedčení, že ekonomické, ale aj sociálne rozhodnutia treba ponechať na trh. No v americkej hospodárskej politike je od čias Reagana niekoľko trhlín. Štátne zásahy vyvolávajú odpor vtedy, keď majú financovať sociálne byty, verejné školstvo, zdravotníctvo, dopravu alebo podporovať znevýhodnené skupiny obyvateľov. Finančné krytie bankových úspor či vládne výdavky na zbrojenie však masovú nevôľu nevyvolávajú. Z pohľadu komunity spokojných však nejde o nijaké trhliny. Spokojní, teda tí „šťastnejší dotujú prostredníctvom svojich daní služby, ktoré využíva najchudobnejšia vrstva“. Ani v ekonomicky najvyspelejšej krajine totiž trh nezabezpečí také lacné domy, aby si ich mohli kúpiť chudobní. Pre týchto ľudí neexistuje alternatíva k verejným

školám a zdravotníctvu, potrebujú verejné parky a ihriská, kde by sa mohli hrať ich deti. Výsledok: bohatí platia služby, nemajetní ich využívajú. Teda bremeno. Naproti tomu záchrana finančných inštitúcií či štátne sponzorstvo zbrojárskych firiem slúžia práve záujmom zámožných. Reagan aj Bush senior – tvrdí Galbraith – teda do svojej politiky nepretavovali hlboké presvedčenie, ale len správne interpretovali želania voličskej väčšiny.

Aj komunita spokojných však musí svoj postoj k štátu, bohatstvu a chudobe intelektuálne zdôvodniť. Potrebuje zvyšku spoločnosti vysvetliť, prečo sa treba štátnych zásahov do ekonomiky báť ako akéhosi tajomného zla. Teoretikov, ktorí sa na toto dobrodružstvo podujali, je dnes mnoho. Na Slovensku v tomto smere „neoceniteľnú“ úlohu zohrali bankovní analytici, ktorých začali médiá citovať ako veľmi často jediný zdroj, ak bolo treba komentovať kroky v hospodárskej politike vlády. Záber týchto ľudí je veľmi široký – v súčasnosti dokážu zaujať stanovisko k väčšine sociálnych či ekonomických ukazovateľov, čím médiám (ale aj zaužívanej múdroti) robia neoceniteľnú službu. Ide, prirodzene, o nedostatok profesionality – bankovní analytici nie sú nezávislými expertmi – pracujú pre firmy, ktorých cieľom je maximalizácia zisku, nie verejné blaho. Svoju úlohu pochopiteľne zohrali aj analytici z neoliberalných think-tankov, ktorí majú „intelektuálne“ vysvetlenie „tých správnych politík“ takpovediac v náplni práce.

Galbraith skúma tvrdenia autorov, ktorí so zdôvodnením hodným spokojnej väčšiny prišli ako prví. Demaskuje, že nejde o nijaké solídne vysvetlenia a argumenty, ale iba o dogmy, ktoré nemajú s vedeckým myslením nič spoločné. Cituje tvrdenia, ktoré poodhaľujú mieru cynickosti pravícových deus ex machina. Napríklad myšlienku, že chudoba je dôsledkom sociálnej politiky, ktorá ľudí oberá o vlastnú

iniciatívu. Jej autor konštatuje, že väčšina obyvateľov po zrušení mnohých sociálnych dávok údajne ostane bez ujmy. Časť ľudí tým síce bude výrazne trpieť, môže im však pomôcť samospráva, komunita či charitatívne organizácie. Chudobní sa však po takýchto zásahoch vytratia z povedomia a čo je ešte dôležitejšie – výdavky na nich do značnej miery zmiznú zo štátneho rozpočtu. V Spojených štátoch v dôsledku takejto politiky počet ľudí žijúcich pod hranicou chudoby vzrástol v priebehu desiatich rokov (1978 až 1988) z 24 na 32 miliónov.

Táto informácia by mohla byť dôvodom na dôsledné preskúmanie dosahov reforiem na sociálnu situáciu obyvateľov – napríklad Slovenska. Namiesto nich však vláda čerpala rôzne úvery, ktorých cieľom bolo reformy „vysvetliť a spropagovať“. Dnes teda neexistujú odborné údaje o tom, aké konkrétne dôsledky mala rozbehnutá privatizácia a sociálne reformy na životy ľudí na Slovensku. Zato existuje všeobecné presvedčenie, že „reformy sú nevyhnutné“. Presne v súlade so záujmami uspokojenej časti spoločnosti, ktorá z nich profituje, a ktorá nechápe potreby „lúzerov“. Hrozivo rýchlo sa tak aj na Slovensko preniesli

trendy, identifikované Galbraithom na začiatku deväťdesiatych rokov – široké vrstvy spoločnosti sú čoraz viac presvedčené, že politika sa o nich nezaujíma, a tak sa aj ony prestávajú zaujímať o politiku.

Navyknutí na spokojnosť tvoria zaujímavý rozprávačský oblúk s prvou knihou, ktorá Galbraitha preslávila – pred takmer päťdesiatimi rokmi napísanou Spoločnosťou hojnosti. Galbraith v knihe vychádzal z toho, že v dôsledku nízkej produktivity bolo po

Hrozivo rýchlo sa aj na Slovensko preniesli trendy, identifikované Galbraithom na začiatku deväťdesiatych rokov – široké vrstvy spoločnosti sú čoraz viac presvedčené, že politika sa o nich nezaujíma, a tak sa aj ony prestávajú zaujímať o politiku.

tisícročia nevyhnutným osudom ľudstva žiť v neistote a biede. Iróniou osudu práve v čase nástupu priemyselného kapitalizmu, keď sa zo „spoločnosti biedy“ postupne mala stať „spoločnosť hojnosti“, po prvýkrát umožňujúca uspokojiť základné potreby všetkých, nie iba privilegovanej elity. Nutnosť neustále zvyšovať produkciu sa tak pretavila v článok viery navzdory tomu, že v skutočnosti už ďalší rast výroby nebol životne dôležitý. Neustály rast výroby mal pritom aj politický podtext – vďaka zvyšujúcim sa príjmom slablo volanie po rovnosti. Bola to teda najlepšia obrana existujúceho sociálneho rozvrstvenia.

Keď moderná kapitalistická ekonomika naplnila prirodzené ľudské potreby, začala podľa Galbraitha pomocou systému priemyselnej propagandy (reklamy) vyrábať potreby umelé. Bez toho by ekonomické súkolie postupne zastalo. Ľudia by prišli o prácu a tým aj o zdroj obživy. Aby sa tak nestalo, musia pracovať stále rovnako veľa (či dokonca viac) na výrobe vecí, ktoré prirodzene nepotrebujú a ktoré by im nenapadlo požadovať. V tejto súvislosti Galbraith trefne poznamenáva, že existovalo už veľa predstáv o dokonalej spoločnosti – ale model veveričky behajúcej stále dokola vo svojom kolese k nim nikdy nepatrí.

Spojenie obrovských výrobných síl so „zaužívanou múdrosťou“, podľa ktorej je najvyššou hodnotou čoraz väčšia súkromná spotreba materiálnych statkov, viedlo podľa Galbraitha k spoločnosti, kde sa drvivá väčšina energie zameriavala nesprávnym smerom, k spoločnosti „súkromnej zámožnosti a verejnej schátranosti“. Ilustroval ju na príklade rodiny, ktorá si v krásnom novom aute vyrazí na výlet – natriasajúc sa na neopravovaných

cestách špinavých miest, usádzajúc sa k bohatému pikniku hneď vedľa znečistenej rieky.

Galbraith ďalej vypichuje jednoduchú pravdu, že kým konkurencia nemôže existovať bez neistoty, v skutočnosti túži každý prirodzene práve po istote. To sa týka tak šéfa veľkej korporácie ako jeho zamestnanca. A moderný svet, navzdory zaužívanej múdroti, aj hrádze proti neistote poskytoval: veľké korporácie boli vďaka svojej mohutnosti chránené pred nestabilitou trhu a o istotu zamestnancov sa zase starali ich odborové organizácie. Autor v tejto súvislosti navrhol podniknúť ďalší logický krok a „oddeliť výrobu od istoty“. To znamená, keďže veľká väčšina výroby bola podľa jeho argumentov tak či onak v podstate umelá a zbytočná, navrhol zaručiť každému človeku v spoločnosti slušný základný príjem, upravovaný v závislosti od ekonomického cyklu, bez ohľadu na to, či pracuje, alebo nie.

Galbraithova kritika „rastu pre rast“ nachádza dnes ozvenu iba v programoch západoeurópskych strán zelených, podobne ako základný príjem. Posun medzi svetom spred päťdesiatich rokov a dnešným svetom jasne vidieť na tom, že kedysi si takto mohol dovoliť písať aj pokrokový príslušník establishmentu. Tento posun badať aj na protiklade medzi oboma knihami.

Zo Spoločnosti hojnosti sála optimizmus, presvedčenie, že „ekonomický problém“ ľudstva už bol fakticky vyriešený a teraz už zostáva len zviesť politický boj za správne hodnoty. Naproti tomu tón Navyknutých na spokojnosť je nemilosrdne pochmúrny. Autor nedúfa, že jeho analýza môže viesť k pozitívnym zmenám. K „zúčtovaniu“ môže podľa Galbraitha dôjsť jedine v dôsledku šokov zvonka: prepadu americkej ekonomiky, neúspešného vojenského dobrodružstva, alebo vzbury sociálne vylúčených „underclass“, triedy dna. Posledná kapitola knihy je nazvaná jednoducho „Rekviem“.

Mal však Galbraith pravdu, keď v komunite uspokojených nevidel nijakú vnútornú silu na zmenu? Paradoxne takou silou môžu byť tí, ktorí uspokojeným tak veľmi ležia v žalúdku. Príslušníci hnucia za globálnu spravodlivosť, oní príšerní „antiglobalisti“, totiž často sami náležia k relatívne zaopatrenej strednej vrstve. Nežiadajú však zmeny vo svoj prospech, ale práve v záujme tých menej obdarených. V tom zmysle sú „antiglobalisti“ hryzúcim svedomím komunity uspokojených, ktorá ich práve preto tak neznaša. Či je to síla dostatočná, aby skutočne prebudila pocit potreby pomáhať, to ukáže až budúcnosť.

Barbora Černušáková
a Michal Polák

Paulína Komanická, bez názvu 2000 – 2005

E-maily medzi zákopmi

- ▲ Fedor Gál – Eugen Gindl
- ▲ **Two up, 39 emailov o svete, v ktorom žijeme**
- ▲ Vydavateľstvo Ivan Štefánik 2006
- ▲ 198 strán
- ▲ 299 Sk

boli naozaj vtipní, rázni, obľetovaní, do akej miery sa dokázali vymaniť z malomeštiackych hodnôt, ak v nich vyrastali, a podobne. Nedočkavo preto siahajú po biografiách, autobiografiách či zbierkach korešpondencie, ktoré im ochotní vydavatelia každoročne ponúkajú.

Eugen Gindl a Fedor Gál si od neskorej jari 2005 do začiatku roka 2006 vymenili 39 e-mailov „o svete, v ktorom žijeme“. Kniha *Two up* nie je príkladom korešpondencie, ktorú čítame, pretože jej autori zásadným spôsobom ovplyvnili myslenie či literatúru. Ako naznačuje už názov – ide o akúsi provokáciu. *Two up* bola pôvodne hazardná hra austrálskych zlatokopov, ktorí do vzduchu vyhadzovali dve mince a prijímali stávky. Prv než sa necháme vyprovokovať, stojí za to urobiť akési osobné zhodnotenie oboch autorov: prečo si ich vážime a čím nás zaujali.

Knihu možno napríklad začať čítať s tým, že Eugen Gindl je človek, ktorý sa na dnešnom Slovensku verejne označí za ľavicového liberála. Nechýba mu teda zrejme odvaha a aj istá statočnosť. Je novinár, ktorý v minulosti redakčne pripravoval cenný a povznášajúci časopis OS a prílohu SME v strednej Európe.

Fedor Gál vzbudzuje rešpekt tým, že v kľúčových okamihoch zaujal principiálny postoj, bez ohľadu na to, či to obmedzilo jeho životný komfort alebo nie. Zdá sa, že sloboda – na úrovni spoločnosti, aj ekonomického systému – je preňho jedna z kľúčových hodnôt.

Takúto rekapituláciu pred čítaním *Two up*, prípadne aj po ňom netreba

považovať za stratu času. Oba autori si totiž úctu zaslúžia, no pohľad na nich sa po 198 stranách nemôže nevyhriať.

Myšlienka diskutovať o stave sveta a jeho súčasných problémoch i výzvach bola skvelou príležitosťou, ako sa povzniesť z úrovne televíznych diskusií, ktoré dialóg vytrvalo nahrádzajú neokonzervatívnou agitkou. Od Gála a Gindla by čitateľka mohla očakávať, že sa pokúsia dostať zo zákopov, v ktorých sa pomaly ocitá čoraz viac ľudí. Zákopy dnes delia svet na Východ a Západ, pravicu a ľavicu, volených politikov a občianskych aktivistov, chudobných a bohatých.

V zákopoch sa ocitli aj Gál a Gindl – každý v inom. Výsledkom je listová

Zákopy dnes delia svet na Východ a Západ, pravicu a ľavicu, volených politikov a občianskych aktivistov, chudobných a bohatých. V zákopoch sa ocitli aj Gál a Gindl – každý v inom. Výsledkom je listová výmena, ktorá nie je dialógom.

výmena, ktorá nie je dialógom. Gindl sa chtiac-nechtiac dostáva do úlohy hovorcu alterglobalistického hnutia. Ten, kto v tejto úlohe bol, vie, že je mimoriadne náročná na emócie. Protivník má totiž na svojej strane „väčšínovú verejnú mienku“, celý arzenál tvrdení, mýtov a „nespochybniteľných faktov“, ktorými nás denne zahlcujú médiá a politici. Alterglobalista preto musí byť niekoľkokrát lepšie pri-

pravený, mať načítaných „svojich“ aj hlavnoprúdových autorov, dôkladne poznať fakty. Aj tak však vie, že jeho slová vyvolajú ironické úškrnky, nálepkovanie, prípadne sústrastné pohľady. Takýmto diskutujúcim je Gindl, no jeho výhodou je, že sa rozpráva s priateľom. Dovolí si teda odvážnejšie tvrdenia, ale keďže súhlasil s ich zverejnením, patrí mu obdiv za statočnosť postaviť sa proti – na Slovensku tak dôkladne zabetónovaným – mýtom a predsudkom.

Tvrdenia o neférovosti voľného obchodu v globalizovanom svete, o úžerníckom charaktere zahraničného dlhu rozvojových krajín či vyprázdňovaní verejného priestoru dokladá číslami, citátmi ekonómov, novinárov, mimovládnych organizácií, ale aj medzinárodných inštitúcií. Príkladom je opis inštitucionalizovanej nespravodlivosti. Ako jej zdroje identifikuje nespravodlivú politiku úverov (zadĺžené krajiny svoj dlh niekoľkonásobne splatili a dnes prakticky splácajú len úroky), násilné znižovanie cien základných surovín, subvencie farmárov z rozvinutých krajín, vývoz korupcie (príklad Dánsko), krátky kapitál a inváziu su-

kriminálne, neetické, nespravodlivé“. Na výhradu o nerovnováhe medzi narastajúcimi ziskami korporácií a prehlbujúcou sa biedou komunit poznamenáva, že korporácie nezbedačujú, naopak. „Bodaj by bolo efektívnych korporácií raz, dvakrát, desaťkrát toľko.“ Čitateľka môže len váhať, či sa prikloní k názoru, že autor týchto slov nevie, že za efektívnosťou nadnárodných korporácií je až príliš často porušovanie sociálnych práv a v niektorých prípadoch aj praktiky, za ktoré by v slušnej spoločnosti mali skončiť pred súdom; alebo či ide o znak selektívnej inteligencie. Poznámky o zahraničnom dlhu rozvojových krajín priamo odhaľujú smutne povrchnú znalosť problematiky.

Diskusia pravicového a ľavicového liberála či alterglobalistu s prívratom status quo sa v pasážach venovaných problémom fungovania globálneho kapitalizmu ďaleko nepohne. O čosi zaujímavejšie sú záblesky úvah o slobode alebo aj „transkultúrnych aspektoch spravodlivosti“, ako ich nazýva Fedor Gál. Za netolerovateľné bez ohľadu na kultúrne hranice považuje násilie na nevinných a bezmocných. Univerzálny recept, ako obetiam pomôcť, však podľa neho neexistuje a radí reagovať prípad od prípadu. Eugen Gindl však akoby veľmi túžil vytiahnuť Gála zo zákopu. Reaguje najmä na ideologickú poznámku o „férovej nerovnosti“, takže sa debata opäť vráti k sociálno-ekonomickým témam a stáva sa pomaly únavnou.

Two up si môže nájsť čitateľov, lebo približuje – na Slovensku – známym intelektuálov s charizmom a charakterom. Na to, aby si ju čitateľka odložila do poličky medzi zaujímavé knihy „o svete, v ktorom žijeme“ v nej však chýba čosi pôvodné. Čosi, čo by na jednej strane nebolo citátom iných zaujímavých autorov či autorít a na druhej strane opakovanou dogmou. Čosi, čo môže vzniknúť len v autentickom dialógu, možno s priateľom a možno, keď to nejde, v dialógu vnútornom.

Barbora Černušáková

Paulína Komanická, bez názvu 2000 – 2005

Politické režimy a strany: dve strany jednej mince. Ale ktorej?

- ▲ Lubomír Kopeček
- ▲ **Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku**
- ▲ CDK 2006
- ▲ 347 strán
- ▲ 475 Sk

Politické strany rukolapne domínujú v mocenských štruktúrach. Rozhodujú nielen o obsadení volených postov, ale aj o kľúčových pozíciách vo verejnej správe, štátnom aparáte, kontrolných úradoch, určujú verejné politiky a dokonca cez svojich „zástupcov“ v dozorných radách kľúčových podnikov, ktoré štát ešte (spolu)vlastní, ovplyvňujú ich fungovanie. Rozdeľujú a panujú. A ich moc nad vecami verejnými stúpa z roka na rok. Vládne politické strany a ich „nezávislí“ štúpceni v parlamente stanovia výšku daní, rozdelia verejné zdroje... veď to poznáme. Myslím, že sme sa vďaka stranám a nimi iniciovaným novelám novelizácií stali jedným z najflexibilnejších národov. A to si všetko platíme sami, aspoň súdiac podľa účtovných správ o financovaní strán. Štátne príspevky (čítaj: peniaze daňových poplatníkov) niekedy tvoria až 90 percent ich príjmov. Vraj to znižuje možnú mieru korupcie. Možno, závisí to však aj od typu režimu a systému kontroly. Financovanie strán zo štátneho rozpočtu rastie nielen u nás. Západoeurópski politológovia, napríklad Peter Mair, to pokladajú za pozitívum. Občania, viac-menej nedobrovoľne, ale prispievajú na plnenie kľúčových funkcií v moderných demokraciách – organizujú politickú súťaž a vládnutie, ktoré možno chápať ako službu verejnosti. Bez vzájomnej konkurencie ideí, programov, lídrov a bez legitímne zvolenej vlády by demokracie nemohli fungovať. Aj to by mohlo rámcovať aktuálny výskum politických strán.

Lubomír Kopeček, odbornej verejnosti dobre známy autor, ponúka vo svojej novej knihe Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku iný pohľad na politické strany. Každá publikácia venovaná stranám vyvoláva zaslúženú pozornosť, a keď podobná iniciatíva prichádza zvonku, očakávania sa zvyšujú. Pohľad zvnútra niekedy ostáva v zajatí prevládajúcich dominantných diskurzov. Navyše, daná téma tvorí jadro politickej vedy, keďže súvisí s jej hlavným predmetom skúmania – mocou. Politický režim umožňuje rozlišovať, akým spôsobom

sa moc v štáte tvorí a organizuje. Politické straníctvo (stranícky systém) podhalí vznik strán, ich vzájomné vzťahy. Inými slovami, spoluprácu a súťaž strán.

Kniha nevychádza z originálneho výskumu, ktorý by prezentoval nové zistenia, ale autor ju vystaval na poznatkoch iných, najmä slovenských historikov, sociológov a politológov. Hodnota novej publikácie teda v podobných prípadoch priamo závisí od sily vlastnej interpretácie rozvíjanej polemikou. Ako povestnú červenú niť svojho výkladu si Lubomír Kopeček zvolil zaujímavý, podľa neho „obojsmerný“, vzťah medzi typom režimu a politickým straníctvom. Postupuje historicky, lebo tvrdí, že súčasný, neradosťný stav politického straníctva na Slovensku je výsledkom minulého vývoja, v ktorom sa striedali demokratické a nedemokratické režimy. Titul knihy naznačuje aj základný problém skúmania: Boli to politické strany, ktoré určovali podobu stranického režimu, alebo to boli režimy, ktoré produkovali dobe a moci poplatné strany? A prečo? Ani po prečítaní celej knihy som nedostala uspokojivú odpoveď na túto dilemu. Ale po poriadku...

Autor skúma režimy a strany v kontexte ich vzniku, pozerá sa, čo občania žijúci na území Slovenska rozdeľovalo a spájalo. Kedy naši predkovia a my samotní sme ochotní prekonať hranicu súkromného života a spojiť sa s ďalšími buď rovnako zmýšľajúcimi, alebo aspoň s podobnými cieľmi? Asi nie často, keďže členstvo v stranách rástlo najmä vtedy, keď tu vládla jedna strana. V demokraciách musí asi ísť o naozaj dôležitú vec, za ktorú stojí aj sa organizovať, aj bojovať (aspoň vo voľbách) a aj riskovať, minimálne volebnú porážku. Kolega Kopeček sa opiera o teóriu konfliktných línií (cleavages), ktorá predpokladá, že v spoločnosti existujú prirodzené rozdiely, napríklad pokiaľ ide o vlastníctvo výrobných prostriedkov, náboženskú vieru, miesto, kde žijeme, a pod. Tieto sa transformujú do politickej arény ako rozpory o organizácie spoločnosti. Majú podobu otázok, či má štát podporovať vlastníkov alebo robotníkov. Akú úlohu má mať v krajine cirkev? Koľko prostriedkov sa má dať na podporu priemyslu a koľko na poľnohospodárstvo? Komu máme pomáhať? Rodinám s viacerými deťmi alebo podnikateľom? Pripomínajú vám tieto otázky našu volebnú kampaň? Fajn, strany sa majú organizovať na základe

takýchto rozdielov, hoci pri tých súčasných mám niekedy pocit, že im ide len o moc, lebo ťažko identifikovať kľúčové otázky, ktoré ich odlišujú.

Je na voľičoch, ktorú stranu si vyberú. Teoreticky najsilnejšia strana dostane potom príležitosť vládnuť v spoločnosti, meniť ju v súlade so svojimi prioritami. Partikulárny záujem sa presadzuje záväzne v celej spoločnosti, ale to nie je problém, ak sa vládna politická strana nerozhodne „zrušiť“ nielen svojich konkurentov, ale poprie aj prirodzené rozdiely a začne meniť spoločnosť podľa vlastnej vízie, na základe toho, čo nás priam osudovo spája. V dejinách Slovenska sa krátko po svojom nástupe k moci začali takto správať dve strany. V prvom prípade nás zjednocovali v mene národa a Boha, v druhom na základe sociálnej a ekonomickej rovnosti. Prečo? V záujme udržania sa pri moci alebo sa pod to podpísali aj iné faktory? A v roku 1989, na rozdiel od Poľska a Maďarska, k nám zavítala demokracia stále v režime jednej strany. Svoju analýzu striedania režimov na Slovensku autor nezavŕšil jednoznačnou odpoveďou.

Ako hlavný záver ponúkol dvojakú interakciu medzi politickým režimom a straníckym systémom. Pripúšťa, že ide o zjednodušenie, ale to nie je hlavný problém. Väčší problém predstavuje zamotaný vzťah medzi typom režimu a politickým straníctvom. Podľa Kopečka platí, že čím bol daný režim demokratickejší, tým väčší priestor existoval pre súťaž politických strán a s posilňovaním nedemokratických črt sa priestor pre stranícku súťaž zmenšoval. Banálnosť podobného konštatovania vyplýva z definičných rozdielov medzi demokraciou a jej protetím, autokraciou. Slobodná a rovná súťaž strán tvorí rubikon, ktorý oddeľuje demokracie od autokracií. Znamená, že všetci zúčastnení majú reálnu a rovnú šancu získať v danom štáte moc v závislosti od podpory verejnosti. Inak strany nesúťažia, to iba jedna – vládnuca – strana toleruje iné. Skúmanie vzťahov medzi stranami v prostredí s obmedzenou a kontrolovanou, teda kvázi súťažou má význam

iba v rámci rozlišovania miery autokracie. Takýto výskum určite obstojí, ale témou knihy sú osudy demokracie a diktatury, preto medzi nimi treba dať jasnú hranicu. Autor zaplatil daň za teoretický chaos – pri každej kapitole uviedol nový teoretický rámec, a zároveň sa aj vzdialil od hlavnej témy. Pri písaní diplomových prác úloha školiteľa spočíva aj v disciplinovaní študenta, pri recenziách je už neskoro.

Kľúčový záver uviazol v ešte väčšej spleti nejasností, keď autor tvrdí, že závislosť medzi režimom a stranami platí aj v druhom smere. Čiže ochota politických strán rešpektovať demokratické „pravidlá hry“ sa vraj priamo premietala do podoby politického režimu. Prečo však niektoré strany boli náchylnejšie rešpektovať demokraciu a niektoré nie? Po prvé, nie je teda jasné, čo bolo prv, režim, či rozšírenie alebo zúženie priestoru pre súťaž politických strán. Ide o častú dilemu spoločenskovedného poznania: Čo bolo skôr? Vajce alebo sliepka? Samozrejme, že niekedy nemá význam klásť túto otázku a niekedy ju nemožno rozlúsknuť. Najmä ak nemáme jednoznačné výsledky výskumu, najšť relevantné korelácie je veľké víťazstvo v politickej a sociálnych vedách. Pri interpretácii histórie na pozadí teoretických konceptov však sociológovia a politológovia majú veľkú výhodu v porovnaní s historikmi. Môžu interpretovať a pripisovať význam jednotlivým udalostiam, hypoteticky hľadať príčiny a rozvíjať teórie na prípadových štúdiách. Všetkým historikom, ktorí to nepovažujú za prednosť, sa ospravedlňujem, ale škoda, že kniha neprekročila tento prah skúmania.

Dilemu o vzťahu režimov a straníctva možno vyriešiť, ak sa posunieme na nižší stupeň abstrakcie – k analýze konkrétneho vývoja. Autokratické režimy na Slovensko vstúpili dvakrát v dejinách, najmä v súvislosti s medzinárodno-politickým vývojom, a to asi modifikovalo úlohu straníctva pri zmene režimu. Autor to málo zohľadňuje. Po vzniku samostatného štátu v roku 1993 a po nástupe vlády Vladimíra Mečiara na jeseň 1994 sa však

spochybňovali a porušovali demokratické „pravidlá hry“, tentoraz už pod značkou „Made in Slovakia“. Priestor pre opozíciu, najmä v parlamente, sa síce nebezpečne zúžil, ale napokon to neohrozilo samotnú demokratickú súťaž. Naopak, rastúca polarizácia politických strán zmobilizovala občianske združenia a napokon aj voľičov. Najmä tí mladí sa výrazne podpísali pod zmenu vlády a možno aj záchranu krehkej demokracie. A čuduj sa svete, náš autokrat, najmä v porovnaní s reakciami bývalého kancelára Schrödera a odstupujúceho premiéra Paroubka, relatívne ľahko uznal svoju porážku. Aj schopnosť uniesť prehru v súťaži indikuje zrelosť politických lídrov, a to platí aj v kontexte našich volieb.

Historická analýza kolegu Kopečka nevedie k presvedčivým odpoveďiam na základné teoretické otázky načrtnuté témou a titulom práce (hoci v texte cudne skrytou): Akú úlohu mali meniace sa rozdelenia spoločnosti pozdĺž jednotlivých konfliktných línií pri nástupe nedemokratických a demokratických režimov na Slovensku? Ako to podmienilo súčasný stav stranického systému a perspektívy demokracie? Autor hovorí, že minulosť, najmä oneskorené zavedenie politických práv a potlačovanie národného uvedomovania v Uhorsku podmienilo súčasný stav strán a demokracie na Slovensku. Ale ako, to sa nedozvieme. V závere si prečítame, že nacionalistická konfliktná línia „nepraje“ konsolidácii politického straníctva, ale konkrétna mechanika medzi stranami organizovaným delením občanov na dve kategórie a obmedzovaním demokratickej súťaže zostala neodhalená. Lubomír Kopeček predpokladá, že posilňovanie socio-ekonomickej deliacej hranice na hlavnú os súťaže medzi politickými stranami prispieje ku konsolidácii strán, a to upevní aj našu demokraciu. Možno to oslabí aj etnické štiepenie spoločnosti. Málo pravdepodobné? Ale bodaj by! Len čo s tými politikmi, ktorí si svoje politické bytie a nebytie vybudovali práve na rozúchavaní nevraživosti medzi etnickými skupinami? A to na oboch stranách slovensko-maďarského spoluzitia v samostatnom Slovensku.

Pokiaľ sa Slovensko neosamostatnílo, tak tu nebola ani autonómna politická aréna, v ktorej by strany pôsobiace na našom území mohli súťažiť o reálnu moc ako rovný s rovným. Odsúval sa aj vznik „domácich“ demokratických strán. Škoda, že koncepcia regionálneho stranického systému a jeho prípadnej transformácie na národný zostala iba okrajovým pojmom. Komplikovaná cesta Slovenska k samostatnosti a demokracii má iste vplyv na súčasnosť a mohla by prispieť aj k rozvoju teórií demokracie. Nad tým sa treba zamýšľať. Možno len v iných súvislostiach fenoménu „zaostávania“: Napríklad, prečo politické strany zostávajú vo vedomí širokej verejnosti len ako spolky, povestné to čertove volky? A napriek tomu ich platíme...

Darina Malová

Neznámi autori, Voľby 2006, archív K&S

Dejiny nenávisti

Viacero novín a západných politikov síce po vojne upozorňovalo, s akou brutalitou prebieha vyhánanie Nemcov z Poľska a Čiech, ale súcít k nim okrem Nemcov prejavili len málokto. Podobne tak bolo aj pri etnických čistkách v juhovýchodnom Poľsku v rokoch 1945 – 1947 voči ukrajinskému a rusínskemu (lemkovskému) obyvateľstvu – o tomto dejiny mlčia aj v súčasnosti. Aj keby o deportáciách Čechencov, Ingušov a krymských Tatárov v Sovietskom zväze svetová verejnosť vedela, je nepravdepodobné, že by ktokolvek zasiahol, nehovoriac už o genocíde voči ukrajinskému obyvateľstvu v rokoch 1932 – 1933 na spôsob umelo vyvolaného stalinského hladomoru. Daytonská dohoda z novembra 1995 síce vojnu v bývalej Juhoslávii ukončila, ale pokračujúcim etnickým čistkám, žiaľ, nezabránila. Na nové srbské útoky na Kosovo (1998 – 1999) síce NATO reagovalo bombardovaním Srbska a obsadením Kosova, ale malo to za následok, že kosovski Albánci začali vyháňať Srbov a pokračujú v tom v podstate aj dodnes – na začiatku nového storočia. Ani mimo Európy medzinárodné spoločenstvo nebolo a ani v súčasnosti nie je aktívnejšie. V Rwande, keď Hutovia masakrovali Tutsijov, NATO ani nevedelo, kde má začať a koho zachraňovať. Keď Rusi bombardovali čečenských civilistov v Groznom, svet sa tváril, že je to vnútorná záležitosť Kremľa. Dokonca skutočnosť posledného obdobia – genocída v Sudáne a tisíce umierajúcich utečencov v Čade – potrebuje upozor-

nie, vysídlenie, prípadne transfer, t. j. nútený odchod (odsun) obyvateľstva, ktorý agresor dosiahne legálnymi či pololegálnymi prostriedkami. V opačnom prípade sa blíži ku genocíde.

Rozdiel medzi etnickou čistkou a genocídou komplikuje skutočnosť, že odsun – vysídlenie sa len málokedy zrealizuje bez použitia hrubej, brutálnej sily. Veď je logické, že ľudia obývajúci určité územie len ťažko odídu zo svojej domoviny a dobrovoľne sa vzdajú svojich obdĺí, majetku či mohýl svojich predkov. Vtedy dochádza k násiliu – agresor siaha k donucovacím prostriedkom – mnoho príslušníkov etnika príde o život a etnická čistka sa premení v genocídu. A hoci nie je pôvodným zámerom prenasledované etnikum vyvraždiť, deportácie často pripomínajú vyhladzovacie akcie.

Ako príklad môžu poslúžiť udalosti, ktoré sa odohrali hneď za hranicami Slovenska v prvých povojnových rokoch, keď sa poľsko-ukrajinský etnicko-náboženský konflikt (započatý v roku 1943 na ukrajinskej Volyni a podporovaný nacistickým Nemeckom v duchu teórie divide et impera) komunistické vlády Sovietskeho zväzu a Poľska odhodlali riešiť na spôsob vzájomnej evakuácie obyvateľstva. Pritom spísali na vládnej úrovni príslušnú medzistátnu dohodu, podľa ktorej sa malo poľské a židovské obyvateľstvo obývajúce územie západnej Ukrajiny „dobrovoľne“ odsťahovať do Poľska a ukrajinsko-rusínske obyvateľstvo z juhovýchodného Poľska na Ukrajinu. Na princíp dobrovoľnosti však obi-

neprípadali ako subjekty presídlenia, ale ako objekty vyhnania. Podobná, ba oveľa zložitejšia a brutálnejšia bola situácia v juhovýchodnom Poľsku. Varšavská vláda sa ani netajila skutočnými zámermi – do akcie vysídlenia a vyhánania etnických Ukrajincov a Rusínov (Lemkov) nasadila okrem policajných jednotiek a tzv. kárnych expedícií aj tisíce príslušníkov regulárnej armády, nehovoriac o kriminálnych bandách, v ktorých často pôsobili práve príslušníci miestnej samosprávy a komunistickej strany. Ukrajinské a rusínske obce juhovýchodného Poľska sa prostredníctvom vládnych ozbrojených zložiek obkľučovali, obyvateľstvo bolo vyhánané z domovov násilím, pod eskortou bolo sprevádzané do najbližšej železničnej stanice

pohľadu, môžeme porozumieť, prečo k nim došlo a ako je možné zabrániť, aby sa už nikdy neopakovali.

Pri čítaní Naimarkovej knihy nám na mnohých miestach prejde mráz po chrbte. Jeho slová nás nútia zamyslieť sa nad bezhraničnou krutosťou ľudí voči iným sebe podobným, často susedom, ktorých jedinou chybou bolo len to, že ich etnicita, náboženská príslušnosť či rasový pôvod sa líšil od majoritnej spoločnosti. Je to čítanie nielen poučné, ale aj veľmi aktuálne vzhľadom na nedávne rasové nepokoje vo Francúzsku a silnejúce neonacistické prejavy v Rakúsku a Nemecku. Bohužiaľ, je potrebné konštatovať, že aj v Maďarsku a na Slovensku sme v súčasnosti svedkami prejavov ultrapravicových síl.

Príčinu etnických čistiek nie je možné hľadať v dlhodobom historickom konflikte medzi etnikami ani v kultúrnej zvláštnosti toho či iného národa – sklon k neznášanlivosti má každá spoločnosť.

a ako dobytok naháňané do vagonov smerujúcich do ZSSR. Všetky prejavy odporu boli brutálne potlačované. Horeli celé obce. Majetok ľudí bol rozkradnutý. Medzi zamordovanými civilmi boli mladí ľudia, deti, ženy, starci, príslušníci inteligencie, duchovenstva a iní – násilie prerástlo v despotizmus. Západní spojenci sa však tvárili, že o ničom nevedia. A preto nie div, že v priestore juhovýchodného Poľska v rokoch 1945 – 1947 vypukla občianska vojna – o tom však slovenská verejnosť ani dodnes nie je informovaná – a nedozvie sa to ani z knihy Plameny nenávisti.

Na druhej strane Naimark veľmi podrobne zmapoval situáciu etnických čistiek v Turecku voči anatólskym Arménom a Grékom (neuvádza však etnické čistky voči Asýrčanom), poukázal na súvislosti a účelnosť útoku nacistov na Židov, deportácie Čechencov, Ingušov a krymských Tatárov, vyhánanie Nemcov z Poľska a Československa a napokon sa venoval etnickej neznášanlivosti v spojení s vojnou v Juhoslávii. Na základe porovnávania jednotlivých udalostí sa snažil vysvetliť ich príčiny i následky a doložiť svoje tvrdenie, že od etnických čistiek je len krok ku genocíde. Porovnávaním sa snažil poukázať, že každý prípad je potrebné chápať nielen v dejinných súvislostiach, ale aj v dobovom kontexte. Podľa Naimarka príčinu etnických čistiek nie je možné hľadať v dlhodobom historickom konflikte medzi etnikami, ani v kultúrnej zvláštnosti toho či iného národa. „Sklon k neznášanlivosti má, žiaľ, každá spoločnosť, takže si ho v sebe nosíme všetci.“ No jedine vtedy, ak sa na všetky tieto udalosti budeme pozeráť z toho správneho uhla

Žiaľ, neostáva nám iné, len súhlasiť s autorom Plameňov nenávisti, že obdobie medziludskej neznášanlivosti a etnických čistiek nie je minulosťou. História etnických čistiek v 20. storočí nedáva dôvod nádejať sa, že k nim v 21. storočí už nedôjde. Na Balkáne sa etnické čistky periodicky vyskytujú a zdá sa, že sa ešte dlho neskončia. Navyše hrozí, že vypuknú aj v ďalších oblastiach – od nových postkomunistických krajín na Kaukaze a v Strednej Ázii až po modernizujúce sa územia na západ od Turecka cez Afganistan, Pakistan a južnú Áziu po Indonéziu na východe. Nemenej konfliktným, až extrémne nestabilným je aj africký kontinent. Dlhodobo si pred nimi nemôže byť istá ani jedna krajina.

Pravdepodobne k etnickým čistkám dôjde znovu a medzinárodné spoločenstvo by sa na túto možnosť malo pripraviť. V krajinách, kde doposiaľ chýba vyzretá občianska spoločnosť, skutočne právny a demokratický poriadok s dobre fungujúcou výkonnou ekonomikou (vrátane politickej kultúry), novodobý nacionalizmus (v tom negatívnom slova zmysle) stále zostáva mocným a nezanedbateľným nástrojom na mobilizáciu obyvateľstva. Politické zneužitie nacionalizmu na dosiahnutie a udržanie moci a s jeho pomocou na vytváranie mýtov o ponížení a utrpení národa na jednej strane a hrdosti i oprávnenej pomste na druhej strane – sú stále aktuálne. Norman Naimark hovorí: „Malo by medzinárodné spoločenstvo skutočne politickú vôľu zakročiť? Pokiaľ nie, hrôzy uvedené v tejto knihe sa určite budú opakovať.“

Michal Šmigel

- ▲ Norman M. Naimark
- ▲ **Plameny nenávisti**
- ▲ Preklad Šimon Pellar, Milena Pellarová
- ▲ NLN 2006
- ▲ 235 strán
- ▲ 359 Sk

V priestore juhovýchodného Poľska v rokoch 1945 – 1947 vypukla občianska vojna – o tom však slovenská verejnosť ani dodnes nie je informovaná.

nenie vo forme masových protestov v USA, inak medzinárodná spravodlivosť zostáva slepá.

Na toto všetko, ako aj na ďalšie množstvo faktorov, sprevádzajúcich etnické čistky a genocídu, upozorňuje vo svojej novej knihe Plameny nenávisti jeden z popredných amerických historikov zaoberajúcich sa modernými dejinami strednej a východnej Európy Norman M. Naimark. Autor sa sústreďil na tri zložky – a to etnické čistky, 20. storočie a Európu. Okrem toho, že sa pokúša dopodrobna zmapovať vybrané udalosti, poukazuje aj na ich príčiny, priebeh a následky, využívajúc pri tom metódu komparácie. Ako sám uvádza: „Komparatívna história je síce pomerne skromná disciplína spoločenských vied, ale umožňuje sa pýtať, čo je vo vyššie spomínaných prípadoch štrukturálne rovnaké a čo sa líši, a tak dovoľuje posúdiť, čo sa zmenilo v poslednom čase. Porovnávací metóda teda dáva príležitosť príčinám etnických čistiek našej doby lepšie porozumieť.“

Vo svojej knihe sa Naimark predovšetkým pokúša o definíciu pojmu „etnická čistka“. Zdôrazňuje, že na to, aby sme minulosť opisali, klasifikovali, usporiadali, a tak ju lepšie pochopili, neustále vznikajú nové pojmy. Výraz etnická čistka, ktorý sa po roku 1992 opäť dostal do povedomia Európanov, sa len veľmi malo líši od termínu genocída, ktorého definícia vznikla za druhej svetovej vojny, keď sa Rafael Lemkin vo svojich prácach snažil o vyjadrenie toho, čo postihlo obeť nacizmu.

Genocída je plánované vyvražďovanie určitej etnickej, náboženskej alebo národnej skupiny osôb, alebo jej časti, jej cieľom je teda národ fyzicky zlikvidovať – vyhladiť. Naproti tomu účelom etnickej čistky je odstrániť určitý národ z konkrétneho teritória (často s cieľom zbaviť sa ho a zmocniť sa jeho majetku aj územia). Preto etnická čistka má blízko k termínom presídle-

dve vlády čoskoro pozabudli, naopak, okrem donucovacieho aparátu začali využívať služby kriminálno-nacionalistických elementov. Ako uviedol jeden zo svedkov, sovietske repatričné úrady robili presídleniu do Poľska veľkú reklamu. Poliaci sa hlásili neochotne, celej akcii nakoniec pomohli ukrajinské nacionalistické zložky. Čoraz častejšie prepadávali poľské obce, dokonca v samotnom Lvove boli každý deň na chodníkoch nachádzaní zavraždení Poliaci. Sovietske bezpečnostné zložky zasahovali proti vraždám páchaným ukrajinskými nacionalistami len zriedkavo. Vyzeralo to tak, že vzájomne spolupracujú. Preto si poľskí „repatrianti“ podľa vlastných tvrdení

Paulína Komanická, bez názvu 2000 – 2005

Fundamentalizmus na tenkom ľade

- ▲ Israel Shahak
- ▲ **História a náboženství Židů**
- ▲ Preklad Zdeněk Strnad
- ▲ Votobia 2005
- ▲ 148 strán
- ▲ 254 Sk

Tak takto to teda bolo! Dlhé roky žijem v predstave, že vznik štátu Izrael v roku 1948 a najmä jeho uznanie Spojenými štátmi si vynútila medzinárodnopolitická situácia, resp. siahodlhé diplomatické rozhovory mocností za zeleným stolom, o tých zákulisných ani nehovoriac. A ono to bolo inak! Poriadok v hlave mi urobil istý Gore Vida v predslove knihy Israela Shahaka citujúc „amerického príležitostného historika a zberateľa spoločenských správ“ J. F. Kennedyho: Keď sa tesne po vzniku židovského štátu uchádzal o prezidentský post H. Truman, opusťtil ho aj jeho verní. V tom sa na scéne objavili americkí sionisti, na akýsi provizórny stolík položili dva milióny dolárov a bolo po probléme. „A preto sme uznali Izrael tak rýchlo.“ Sila peňazí, a nie hocijakých, sa naplno prejavila. Dolár rozhodol o urýchlennom, nepremyslenom a pochybnom uznaní Izraela ako štátu, čo malo za následok roky plné násilia a zničenia spoločného domova židov, kresťanov a moslimov. Navyše – v dejinách Ameriky nikdy nijaká minorita neťahala toľko peňazí z vreciek daňových poplatníkov, aby ich okamžite investovala vo svojej novej domovine. Izraelská lobby je veľmi silná (najsilnejšia na svete). Má na svedomí aj to, že „Amerike sa podarilo poštvať proti nám kedysi priateľský arabský svet. Dezinformácie o tom, čo všetko sa na Strednom východe deje, prerástli do neuveriteľných rozmerov a zásadnou obeťou – okrem amerických daňových poplatníkov – sú americkí Židia, šikanovaní izraelskými profesionálnymi teroristami. Zdravý rozum našťastie existuje... a Shahak neprestane z Jeruzalema analyzovať izraelskú politiku“. Toto všetko sa píše v spomínanom úvode knižky Israela Shahaka História a náboženstvo Židov. Som schopná uveriť tomu, že mnohí (aj naši) čitatelia na túto knihu čakali ako na základnú učebnicu o dejinách židovského národa so všetkým, čo k tomu patrí. História a náboženstvo Židov sú vo všeobecnosti (a našťastie) čitateľsky prítiažlivé, pretože desatročia sme žili v absolútnej izolácii, keď o dejinách židovského národa bolo úradne zakázané uvažovať, a tak teda ešte stále dobrehame to, čo sme zameškali. Čo je však pre súčasníka vari najviac prijateľné, je fakt, že táto kniha je napísaná rukou emeritného izraelského profesora chémie pôvodom z Poľska a nie nejakého univerzálného západného odborníka. Ide teda o pohľad izraelitu, ktorý má, ako sám uvádza, na dejiny svojej krajiny i seba samého ničím nezaťažný pohľad. Knihu adresoval predovšetkým neizraelským čitateľom, akoby vopred rátal s tým, že predsa „doma“ sa väčšina vo svojich dejinách ako-tak vyzná, a preto tam nepotrebujú ďalšie školenie. (Moje osobné skúsenosti zo života v Izraeli predchádzajúcu vetu len potvrdzujú.) K rozhodnutiu napísať knihu o dejinách Izraela, čo vôbec nie je jednoduché, Shahaka prinútila udalosť, ktorú neskôr nazval škandálom. Stal sa totiž svedkom, keď ultraortodoxný Žid odmietol v čase sabatu požičať te-

lefón na privolanie záchranky pre ne-židovského človeka, ktorý skolaboval priamo na ulici. Shahak to pokladal za nehorázne, a preto v Jeruzaleme zvolal schôdzu rabínskeho súdu, ktorý skonštatoval, že dotýčný Žid konal správne, teda zbožne. (Nijako ma to neprekvapuje. Sama som v Jeruzaleme nestretla jediného ultraortodoxného Žida, ktorý by bol schopný pozrieť sa druhému človeku do očí, a nieto požičať neveriacemu telefón, ktorý, navyše, počas sabatu vôbec nesmie používať!) Aké plynie z tejto príhody poučenie? „Keď medzi Židmi prevažuje rasizmus, diskriminácia a xenofóbia voči neveriacim, a keď je táto nenávisť živena náboženskými motívami, v ničom sa nelíši od opačného protipólu antisemitizmu a jeho náboženských príčin.“ Preložené do jednoduchej reči: veriaci, ultraortodoxní Židia podporujú židovskú nadradenosť v krajine... Kde však v tomto prípade zostala halacha, podľa ktorej „je zvrhovanou povinnosťou chrániť život blízkeho Žida“? Táto povinnosť je predsa nadradená nad všetky ostatné náboženské záväzky a zákazy. Čo sa však týka neveriачích, „základná talmudistická zásada znie, že ich životy nesmú byť chránené, hoci je zakázané vraždiť ich priamo“. Shahak si v tomto vzal na pomoc nielen Talmud, ale aj rabína a učenca Maimonidesa, použivúc jeho myšlienku: „Nebudeš... siahať svojmu blížnemu na život, ale neveriaci nie je tvoj blížny...“ (Maimonides, ktorý výrazne ovplyvnil a posunul hranicu duchovného obzoru stredovekého židovstva, „usporiadal halachickú diskusiu Talmudu podľa vecných stanovísk“ a pričínal sa o to, že Talmud je diskusia bez konca. Viac v knihe J. Franeka: Judaizmus. Kniha o židovskej kultúre a náboženstve.)

Je viac ako pravdepodobné, že Shahak sa na základe uvedenej skúsenosti začal zaoberať vzťahom veriacich a neveriачích Židov, ktorí žijú v jednom spoločnom štáte. A začal skutočne zoširoka: definíciou pojmu Žid, v rámci ktorej Izrael patrí osobám, ktoré izra-

elské úrady rešpektujú ako Židov, hoci vôbec nemusia žiť v Izraeli, a naopak, Izrael neprináleží nežidovským občanom, ktorých status sa pokladá za nižší. Shahak vysvetľuje: „Ak členovia peruánskeho kmeňa konvertujú za Židov, môžu sa stať občanmi Izraela a môžu využívať asi 70% západného brehu Jordánu, kým všetci neveriaci nesmú mať z týchto území nijaký úžitok.“ Jasne naznačil, komu Izrael vskutku patrí. Ponúka aj ďalšie otázky: Sú neveriaci plnohodnotnými občanmi štátu Izrael? Ak nie, vládne v Izraeli vôbec demokracia? Jeho otázky vôbec nie sú výkrikom do tmy. „Nežidovskí obyvatelia Izraela nie sú pred zákonom voči Židom rovní. Táto diskriminácia sa prejavuje v mnohých izraelských zákonoch, v ktorých sa pojmy Žid a ne-

Kde sú vlastne hranice, ktoré exaktne vymedzia onú mieru absurdity, za ktorú sa už nedá ísť a na ktorú sa pri štúdiu a interpretácii dejín odvoláva aj Shahak? Je to veľmi, veľmi tenký ľad, po ktorom sa vo svojej knižke prechádza.

veriaci nepoužívajú.“ Vskutku platí, že ak je občan uznaný za Žida, má právo odísť do Izraela, získa tzv. imigračný certifikát, na základe ktorého má nárok na udelenie občianstva z titulu návratu do rodnej židovskej zeme. Koľko je však takých, ktorí nespádajú pod pojem Žid a usadili sa v tejto krajine, pretože im to zákony umožnili? Toto však nie je zďaleka jediný problém, ktorý Shahaka trápi. A je toho vskutku dosť. Okrem vzájomného vzťahu veriacich a neveriачích Židov, ktorý splodil moderný antisemitizmus a ktorý v knihe dominuje, sú to predovšetkým „skryté“ praktiky a názory ortodoxných Židov. Tie sú koreňom, podstatou sionizmu a v konečnom dôsledku aj základom politiky izraelskej vlády. (Autor začal písať svoje dejiny v roku 1993 a pí-

sal ich niekoľko rokov. Zomrel v roku 2001, takže už nebol svedkom niekoľkých dosť podstatných zmien vo vedení izraelského štátu.)

Vôbec sa netajím tým, že knižku som viackrát listovala zo všetkých smerov a že som ju dokonca odložila „na lepšie časy“. Pokojne som mohla prijať slová z obálky knihy („Táto veľmi silná a pôsobivá kniha sa obracia na Židov... a vyzýva ich, aby sa postavili zoči-voči hrozivým dôsledkom svojich religióznych hrdinov a tradícií...“) a stotožniť sa s nimi. Pokojne som mohla prijať tézu, že všetky židovské organizácie v Izraeli, ale aj mimo neho, sú pod kontrolou sionistov, čo je desivá predstava, pretože neexistuje nijaká možnosť vymaniť sa spod vplyvu sionistov a tým pádom aj spod vplyvu štátu. Určité autorove konštatácie ma však uviedli do strehu. Prinútili ma uvažovať, porovnávať literatúru, hľadať východiská, závery, rozmyšľať o autorovi, o Židoch, o Izraeli a o mnohých ďalších veciach súvisiacich so židovským štátom. Mám na mysli aj Shahakom toľko kritizovaný sionizmus. Prirodzene, využil svoje demokratické právo vyjadriť sa k jeho podstate i k tomu, v čom vidí jeho hlavné nedostatky, nevynímajúc

cii Talmudu sa zamýšľa nad upresnením a praktickou aplikáciou niektorých pravidiel, počnúc všeobecným zákazom pracovať v sobotu (vrátane písania, a tak je teda namieste otázka, koľko znakov treba napísať, aby bola naplnená podstata hriechu), ďalej drtením zrna (v prenesenom význame je hriechom aj vykonávanie lekárskej praxe počas sabatu, pretože lekár je vtedy nútený trebárs aj drtiť liek) a mieru absurdity uzaviera zákazom vykonávať poľnohospodárske práce, teda aj lámaním vetvičky stromu. Jednoznačne platí: „Čo je zakázané, je zakázané navždy.“ Dá sa voči tomu namietť? A kde sú vlastne hranice, ktoré exaktne vymedzia onú mieru absurdity, za ktorú sa už nedá ísť a na ktorú sa pri štúdiu a interpretácii dejín odvoláva aj autor? Je to veľmi, veľmi tenký ľad, po ktorom sa Shahak vo svojej knižke prechádza.

Israel Shahak je (z môjho pohľadu) rozporuplným a kontroverzným autorom. Ešte počas života ho obviňovali z nenávisťi k Izraelu, hoci sa angažoval v politike a dbal na dodržiavanie ľudských práv. Zaradila som si ho medzi revizionistov dejín. V istom zmysle ich totiž popiera. (Aj v jeho prípade platí: S čím nesúhlasím, to popieram.) Vyslúžil si za to ostrú kritiku a ozývali sa dokonca aj hlasy, aby bol za svoje názory súdený. A hoci ho obhajovali aj niektorí svetoví intelektuáli (Jean Paul Sartre, Noam Chomsky), doma sa uznania nedočkal. Izrael až príliš očierňoval a hanobil ho. V niektorých súvislostiach mi nápadne pripomenul jedného z jeho kolegov (Davida Irvinga), ktorý si vzal na mušku novšie dejiny Židov a v snahe revidovať ich sa poriadne sekol. K revizionistom židovských dejín má Shahak neraz vskutku blízko, čo nepochybne ľahko zneužijú tí, ktorých životným cieľom je revidovať dejiny židovského národa a holo-kaust Židov zvlášť.

Kniha o tritisíc rokov starých predsudkoch, o pokrytectve a náboženskej neznášanlivosti, tak ako ich prezentuje Israel Shahak, si určite nájde svojich čitateľov. Najviac sa pri jej čítaní bude dariť tomu, ktorý sa s literatúrou tohto druhu stretáva prvýkrát. Odporúčam mu však, aby okamžite siahol aj po „konkurenčných knihách“, ktoré mu dejiny židovského národa ponúknu z druhej strany. A tých je, našťastie, na našom knižnom trhu dosť.

Katarína Hradská

Paulína Komanická, bez názvu 2000 – 2005

Miesta plné bolesti

Nuž, a menej príjemnú spomienku mám na náš prízemný byt bez predsieňe a bez hygienických zariadení. Veľmi som sa bála potkanov usídlených v spoločnom záchode neďaleko nášho bytu. Okrem pána Feita ostatní obyvatelia domu patrili medzi chudobu židovskej komunity. Až na dvoch susedov, všetci v dome boli ortodoxní Židia – chasidi.

Dňa 12., 13. a 23. mája 1942 všetci nájomníci domu č. 8 na Hlinkovom námestí boli do jedného deportovaní do geta Deblin – Irena. Ani jeden sa nevrátil. Sused Feit v gete Deblin – Irena robil spojkú pri preberaní finančnej pomoci ilegálne zaslanej zvyškom židovskej komunity Prešov. Prichytili ho pri tom a bol popravený. Bloch Zolli, podľa publikácie Richarda Glazara Treblinka Slovo jak z detské říkanky, bol jedným z organizátorov vzbury väzňov na jeseň 1943.

Prešov, i keď ma v marci 1942 odvrhol, zostal súčasťou môjho života. Je to môj domov. A ako je to s mojou vlasťou? Veľmi ma bolí, že mi pocit vlasti v marci 1942 ukradli.

Po prečítaní publikácie Giora Amira Prešov na mňa hlboko zapôsobilila ilegálne doručená písomná správa o udalosti z 15. októbra 1942 v gete Deblin – Irena, napísaná mojím učiteľom náboženstva A. Reichom. Hanbím sa za vtedajšiu neposlušnosť až provokatívne pubertácke ignorantstvo na hodinách náboženstva. Nuž na staré kolená to chcem napraviť prejavom úcty.

„Mar more (pán učiteľ), počas celých piatich školských rokov som nevenovala toľko pozornosti Vaším hodinám náboženstva ako teraz Vašej písomnej správe o udalostiach v gete Deblin – Irena. Správu o masovom vraždení Židov 15. októbra 1942, ktoré Nemci nazvali Jesenná žatva (Herbsternte) končíte úvahou: ‚Darmo sa rozvinulo technické poznanie na nepredstaviteľnú úroveň – v duchu, v citoch, v morálnosti nepokročilo ľudstvo ani o krok. Naopak, možno sme sa vrátili až do roku 1249. Katastrofa spočíva možno v tom, že to, čo ľudstvo vytvorilo svojou usilovnosťou, vedomosťami a nadaním sa nevyužilo na šťastnejší život, ale nenásytnosťou ľudstva sa zmenilo na skorumpovaný život. Keď sa táto chyba napraví, vtedy sa úbohý krvilačný tvor stane človekom. Človekom celým a šťastným. Deň, v ktorom sa to uskutoční, bude dňom spásy, ktorý predpovedali proroci.‘ Teraz, keď je moja myseľ plne zamestnaná Vami, vážený pán učiteľ, píše sa rok 2006 a, žiaľ, Vaša úvaha je stále aktuálna. I ja som bola deportovaná a 26. marca 1942 som sa stala Häftling Nummer 1890 v koncentračnom tábore Auschwitz – Birkenau. Roky, čo roky, desaťročia prešli, kým som nadobudla odvahu otvoriť svoju dušu a súvisle vyrozprávať to prežité.

Otti Špíra prežil holokaust, vysťahoval sa do Izraela a stal sa Giora Amirom. Dnes patrí ku generácii, ktorá si ako posledná ešte pamätá život prešovských Židov pred veľkou katastrofou, ako jeden z mála ju prežil, a preto chcel o tom, čo si pamätá, napísať.

Pritom sa neviem zbaviť pocitu, že poslucháči ma nechápu, nerozumejú mi, oni ma len ľutujú. Byť ľutovaná, to nechcem, cítim sa pritom menejcenná. Keď sa mi dostala do ruky Vaša správa, napísaná hneď po udalostiach v gete Deblin – Irena, uvedomila som si rozdiel medzi Vaším podaním našej tragédie a naším podaním desaťročia po holokauste. Vaše krátke vety, popisný spôsob bez pátosu vytvára plastický obraz tej hrôzy. Napríklad začiatok Vašej správy: ‚Je streda, 15. október 1942. Bolo okolo 14.00 hod. poobede. Ulica bola ako hniezdo mravcov. Židia, hlavne ženy a deti, pobežovali

na všetky strany. Ich tváre odzrkadľovali strach a zúfalstvo. Obracal som sa na niektorých ľudí s otázkou – Čo sa stalo? Neodpovedali mi. Pokračovali v bezcieľnom pobežovaní. Konečne mi jeden povedal – evakuácia.‘

Strašné, kam nás až dostali! Čitateľ Vášho popisu, ktorý uzrel svetlo sveta po holokauste, dostáva predstavu o kolektívnej reakcii na ohrozenie, ale súčasne i predstavu o osobnom postavení jednotlivca, jeho prežívanie bezmocnosti a strachu ako pohnútky k rezignácii, a naopak, ako impulz k sebaobrane. Ale neistota a strach nie sú najlepšimi radcami pre ľudský mozog. Predpokladám, že súhlasíte so mnou, pán učiteľ Reich.

I moji rodičia, súrodenci a blízki príbuzní boli s Vami, mar more, v gete Deblin – Irena. Otec vraj po dvoch mesiacoch zomrel. Ostatní zahynuli v „jesennej žatve“ a v Treblinku. Menovite spomínate tetu Schumanovú, jej dcérka Katka chodila so mnou do gymnázia. Teta Rusňákovovej som do domu nosila domáci chlieb, výrobok mojej mamy. Nasledujúci Váš popis je otriasajúci, ale vystihuje i prejav vôle prežiť, nie v zmysle prežiť niekoho, ale prežiť, prekonať sa, nepoddať sa. Píšete: ‚Videl som smutný obraz, keď som bol v nedeľu v meste. Tí, čo nemali na stravu, hrabali sa v smetiach. Mnohí sa túlili po uliciach, aby zabudli na hlad. Ustarostené tváre plné zúfalstva, v hlase odtieň radosti zo záchrany, ale aj trpký žiaľ, keď spomenuli tých, ktorí odišli. Čo im zostalo, alebo bolo po vylúpení ponechané, s tým sa pokúsili začať odznova, ale ani ten stav dlho nevydržal.‘ Až zimomriavky mnou lomcovali a dlho som spytovala svoje svedomie po čítaní Vašich slov: ‚ustarostené tváre plné zúfalstva, v hlase odtieň radosti zo záchrany, ale aj trpký žiaľ, keď spomenuli tých, ktorí odišli.‘ S týmto pocitom žijem i ja, najmä pri spomienke na selekciu začiatkom decembra 1942, keď predomnou i za mnou vzali zdravé ženy do plynu a mňa s týfom nechali žiť.

Vážený mar more, po nepokojnej noci so živými snami, prosím, dovoľte zdôveriť sa Vám. Som presvedčená ateistka, ale so spytujúciim sa svedomím. Ako učiteľa náboženstva na židovskej neologickej škole v Prešove Vás týmto tvrdením nepoteším. Napriek tomu som si istá, že v mnohých postojoch k životu by sme si porozumeli. Vďaka za odvalu, ktorú ste preukázali pri ilegálnom písomnom styku so židovskou komunitou v Prešove. Nám, preživším, ste ostali morálnou oporou a našim potomkom morálnym príkladom. Meno Adolf Reich je zvečnené v Prešove na pamätnej tabuli venovanej obetiam holokaustu.“

Hilda Hrabovecká

Kniha o prešovskej židovskej komunite ma upútala z viacerých dôvodov. Jej autor síce hneď na začiatku konštatuje, že nie je profesionálny historik a ospravedľňuje sa za možné nedostatky, no chronologické spracovanie historickej faktografie problematiky židovskej komunity na území Prešova svedčí o jeho úcte k faktom a precíznom narábaní s nimi. Tu cítim veľký vplyv jeho právnickej profesie. Otti Špíra prežil holokaust, vysťahoval sa do Izraela a stal sa Giora Amirom. Dnes patrí ku generácii, ktorá si ako posledná ešte pamätá život prešovských Židov pred veľkou katastrofou, ako jeden z mála ju prežil, a preto chcel o tom, čo si pamätá, napísať. Špecifická, no u nás myslím bežná, bola tá príslušná posledná kvapka, ktorá ho primkla k realizácii predsvzatia napísať o Židoch v Prešove.

Keď sa v roku 1989 po prvýkrát vrátil do rodného mesta, do rúk sa mu dostala reprezentačná publikácia o Prešove, v ktorej okrem dvoch drobných zmienok nenašiel nijaké informácie o bohatej histórii židovskej komunity v meste a jej osude. Absenciu si vysvetľoval rokom vydania pub-

S históriou Prešova nás heslovite oboznámi aj zmena názvu hlavnej ulice. Za Rakúsko-Uhorska Fo utca, za prvej ČSR Masarykova ulica, za slovenského štátu Hlinkova ulica, po obnovení ČSR Stalinova ulica, po odhalení kultu osobnosti ulica Slovenskej republiky rád, dnes Hlavná ulica.

likácie – v dobe socializmu. Po roku sa vrátil aj so svojimi vnúťatami, pred návštevou pátral na internete, listoval v novej knihe o Prešove, znova temer nijaké informácie o komunite, ktorej bol súčasťou. Rozhodol sa a začal. Zbieral údaje v archívoch, informácie a spomienky medzi preživšími, čítal ich súkromnú korešpondenciu, skladal mozaiku. Výsledkom je kniha.

Bohatá na historické fakty, doplnená o štavu života v podobe príbehov a rozprávání pamätníkov. Pre tých, ktorí si chcú zaspomínať, ale predovšetkým pre tých, ktorí ani len netušia (tých je dnes, žiaľ, väčšina) prináša v prvej tretine prehľadne fakty o židovskej histórii na území Slovenska, o kultúre, náboženstve a každodennom živote Židov. Osem ďalších kapitol sa venuje obdobiu holokaustu. Krok po kroku opisuje deštrukciu a zničenie komunity, cez osudy jednotlivcov ilustruje nepochopiteľný proces likvidácie kultúry, spoločenstva, životov.

Autor na začiatku konštatuje, že pretože prežil, je viazaný dlhom voči tým, čo neprežili, kvôli tomu píše. Zdá sa však, že píše predovšetkým pre nás Nežidov. Píše o neľahkej histórii spolunažívania. Je plná staroveko-stredovekých predsudkov, zákazov, segregácie až po novodobé snahy o občiansku rovnosť, akceptáciu inakosti cez každodenné spolunažívanie, komunikáciu v meste, keď iný prestáva byť zákonite cudzí, zlý a nebezpečný, a práve cez každodennú skú-

senosť a poznanie sa stáva iným, ale našim. Predstavuje bohatú kultúrnu, sociálnu a náboženskú pestrosť mesta v období medzi dvoma svetovými vojnami, ktorú dve za sebou nasledujúce totality násilne rozrušili a my dodnes žijeme v tieni týchto následkov.

História židovsko-nežidovského spolunažívania v priestore jedného mesta, na pozadí veľkých, ale predovšetkým malých lokálnych dejín je modelovým príkladom platiacim pre ďalšie mestá a dediny Slovenska. Vedomosti o vlastnej lokálnej histórii sú dnes všeobecne minimálne, oficiálne nie sú súčasťou učebných osnov, supluje ich rodina (kto dnes doma hovorí o histórii mesta?) a výnimočné pedagogické osobnosti, miestni historici – nadšenci. Čo vedia mladí ľudia o histórii svojho mesta, dediny, čo vedia o ľuďoch, ktorí tam žili?

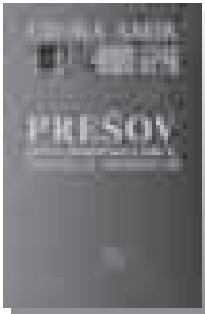
Žiaľ, to, čo pána Amira podnietilo k napísaniu histórie židovskej komunity v Prešove – absencia informácií o nej v monografii mesta – je naša bežná realita. Vedomé či nevedomé/podvedomé prehliadanie minulosti aj prítomnosti židovskej, ale aj iných minorít v monografiách miest Slovenska

nie je ničím výnimočným. Jeden problém je – nedostatočná reflexia Slovenska ako územia etnicky, nábožensky, a teda aj kultúrne pestrého. Druhým problémom je nedostatočná a veľmi ambivalentná reflexia moderných dejín Slovenska s boľavým obdobím vojnového slovenského štátu. Samozrejme, nie je príjemné spomínať na dobu, ktorá predstavuje nielen tragédiu židovstva, ale celej modernej ľudskej spoločnosti. Zatváranie očí pred historickou skutočnosťou, či rozmŕvanie historických reflexií filozofovaním o tom, čo je/bol a čo už nie je/ nebol holokaust a či sa dial aj na Slovensku, spôsobuje, resp. podporuje oveľa nepríjemnejšie, škodlivejšie javy: prekrúcanie našej spoločnej histórie, rozniecovanie neznášanlivosti a predsudkov voči tomu, čo vlastne už ani nepoznáme. Mlčanie a prehliadanie stavia medzi nás hradbu, ktorá zneumožňuje akúkoľvek komunikáciu.

Autor knihy konštatuje: „Dementovanie holokaustu sa neuskutočňuje len takými ‚historikmi‘ ako David Ivring z Anglicka a jemu podobnými. Uskutočňuje sa aj mlčaním a zatajovaním faktov.“ Je jeho dojem naozaj správny?

Giora Amir (Otti Špíra) z Prešova sa nebol ochotný zmieriť s týmto stavom, a preto napísal knihu. Ani ja nie som ochotná zmieriť sa s týmto stavom, preto vám dávam jeho knihu do pozornosti.

Monika Vrzgulová

- ▲ Giora Amir
- ▲ **Prešov**
- ▲ SNM – Múzeum židovskej kultúry 2004
- ▲ 255 strán
- ▲ 250 Sk

Keď v hociakej súvislosti vyjadriť písaným či hovoreným slovom pojem Prešov, moja intonácia je výraznejšia, predĺžená, tep zrýchlený a oči zasnené. Mestečko s dvadsaťtisíc obyvateľmi, z ktorých približne štyritisíc bolo židovského pôvodu. S jeho históriou nás heslovite oboznámi aj zmena názvu hlavnej ulice tiahnucej sa od tzv. huštaku takmer po železničnú stanicu, s parčíkom s fontánou a kostolom. Za Rakúsko-Uhorska Fő utca, za prvej ČSR Masarykova ulica, za slovenského štátu Hlinkova ulica, po obnovení ČSR Stalinova ulica, po odhalení kultu osobnosti ulica Slovenskej republiky rád, dnes Hlavná ulica. Na tejto ulici som uzrela svetlo sveta, po jej hrboľatých dlaždičkách som robila prvé kroky, tu som svojím detským zrakom vnímala a zoznamovala sa so svojim okolím.

Dom č. 8 je nezabudnuteľnou súčasťou môjho života. Pri hre na schovávačku bol kurník najvyhľadávanejšou skrýšou; patrili našim susedom Neustadtovcom. Pri akrobatických predstaveniach nám slúžili ako pódium prázdne debny z obchodu so železom pána Feita. Rôzne porekadlá a riekanky nás učila teta Abrahamovičová, sčasti v poľštine, ale zväčša v jidiš. Schlaf Ferko a jeho krajičrska dielňa nás zásobovala handričkami, z ktorých sme zhotovovali výbavu bábikám. Náš najväčší obdiv patrila v našich očiach obrovitému, fúzatému Bloch Zolimu. Bol aktívnym hráčom futbalového mužstva Törekvés. Jeho spev, znejúci po každej prehre, zhromaždil uprostred dvora všetku mláď domú. Ten pohľad na jeho nohu preložený cez zábradlie prvého poschodia a precitýny spev nás privádzal až do tranzu. Bola to prvá revolučná pieseň, ktorú som si osvojila vďaka mnohým prehrám futbalového mužstva Törekvés. Nepoznala som význam slova Dubinoška a na hodine hudobnej výchovy som ju zaspievala. „Mnoho písní jsem dřív doma slýchal znít, v nichž se národu slýchal znít. Jedna z nich věčně však bude v mé mysli znít, tu si zpívá jen dělnická třída, ó ty Dubinoška...“ Pán učiteľ ma pochválil, ale mamu upozornil na nevhodnosť piesne, najmä pre deti.

Paulína Komanická, bez názvu 2000 – 2005

Od náboženstva k štátu a späť

vateľ ako Ibn Battúta) sa kresťanským územiam vyhýbala. Vcelku možno povedať, že Východ nepristupoval k Západu ani so zvedavosťou, ani s nadšením. Prijímanie západných ideí nebol proces, ktorý by reagoval na vnútorný vývoj týchto spoločností, ale dôsledok zmien, vnútených zvonka. Podľa holandského teológa Heinricha Kraemera „sebaskúmanie a vnútorná kríza veľkých východných civilizácií dneška boli na ne hodené ako bomba“.

Ako ukazujú viaceré štúdie zborníkov Štát a náboženstvo v Ázii a v Afrike (autormi sú pracovníci Ústavu orientalistiky SAV a je venovaný sedemdesiatym narodeninám orientalistu Viktora Krupu) a Politická moc verzus náboženská autorita v Ázii, aj vzťahy medzi náboženskou autoritou a štátom v Ázii a v Afrike môžu byť poznačené touto bombou. Transplantácia takých západných ideí, ako je nacionalizmus a sekularizácia, na spoločnosť, ktorá sa riadi vlastným hodnotovým systémom, nemosí byť vždy úspešná a obranné reakcie môžu byť prudké. Na druhej strane už nemôžeme chápať dnešnú situáciu ako jednoznačne bipolárny vzťah Východ – Západ. Sme svedkami pandemickej transformácie ideí a inštitúcií, ktoré do života uviedol Západ, no ktoré sa dnes stávajú majetkom celého sveta. Možno stojíme na počiatku novej globálnej hermeneutiky.

K zvýšenému záujmu o problematiku vzťahov medzi náboženstvom a politickou mocou nepochybne rozhodujúcou mierou prispel fenomén politického islamu, vstup islamských militantných skupín na globálnu scénu, ako aj silnejúca prítomnosť moslimského prvku na európskom kontinente. Pátranie po

mom, ktorý spočíva práve v odlišnom vzťahu k štátnej autorite. Čitateľovi by to pomohlo pochopiť nielen súčasnú situáciu v Iraku, ale predovšetkým úspech revolúcie v Iráne. Iba na okraj – stálo by za to zamyslieť sa nad tým, čím iránska revolúcia fascinovala francúzskeho filozofa Michela Foucaulta a ako ovplyvnila jeho názory na osvietenstvo a politickú spiritualitu.

Pre súčasný islamský svet je čoraz dôležitejšia skúsenosť islamu v juhovýchodnej Ázii. Multináboženské a multietnické spoločenstvá môžu byť príkladom pluralizmu, ukazujú možnosti zmeny, prispôsobenia a koexistencie. Príspevky autorov, ktorí sa venujú tejto časti sveta, načrtávajú komplexný obraz situácie, ktorá vzbudzuje značné nádeje. Vždy však treba rátať s vyostrením vzťahov, najmä v dôsledku traumatizujúcich udalostí mimo hraníc tejto oblasti.

Po roku 1989 sa na knižných pulkoch objavilo veľa literatúry o budhizme. Zvýšený záujem o východné náboženstvá nepochybne svedčí o istej strate dôvery Západu vo vlastné hodnoty a o zmenšujúcej sa role kresťanstva v západnej spoločnosti. Pamätáme sa na vplyv zenu na generáciu hippies a široký záujem o budhistickú múdrosť Tibetu. Vzťahu medzi politickou autoritou a budhizmom sa venuje niekoľko autorov zborníkov. Oceňujem najmä možnosť oboznámiť sa s tou podobou budhizmu, ktorá je už viac o desaťtisíc rokov základom života a kultúry na Srí Lanke a v Thajsku a je známa ako théraváda. Ukazuje sa, že Budha chápal život ako celok so všetkými sociálnymi, ekonomickými a politickými aspektmi. Nepožadoval od svojich mníchov dob-

iba potom bude oporou druhým tak, aby sa sám nezaplietal do svetských vzťahov a nenarušil svoje vlastné duchovné napredovanie. Dobročinnosť je cnosť laikov. Táto cnosť je jednou z podmienok pre existenciu mníšskej komunity a prispieva k dobrému spolunažívaniu a udržiavaniu harmonických vzťahov v celej spoločnosti. Na základe

spochybnil jej právo na nadvládu v čínskej spoločnosti a spôsobil „stratu mandátu nebies“. Hrozbou je každý prejav náboženského života, ktorý má od čínskym aparátu nezávislú organizačnú štruktúru a nemožno ho teda účinne ovládať. Ďalšou metódou je počinšťovanie tých náboženských javov, ktoré prišli zvonka (napríklad katolícka cirkev nezávislá od Vatikánu). V poslednom čase vyhlásili štátne autority boj hnutiu Fa-lung-kung, ktoré ako väčšina takzvaných čínskych ľudových náboženstiev obsahuje prvky budhizmu a taoizmu doplnené aj z kresťanských a iných zdrojov. Obnova náboženského života ohrozuje stabilitu štátu v čase, keď sa čoraz výraznejšie prejavujú sociálno-ekonomické a politické problémy, ktoré Čínu sprevádzajú na ceste od marxizmu k trhovému kapitalizmu.

Zvýšený záujem o východné náboženstvá nepochybne svedčí o istej strate dôvery Západu vo vlastné hodnoty a o zmenšujúcej sa role kresťanstva v západnej spoločnosti.

vzájomnej závislosti medzi mníchmi a laikmi sa Budhova náuka uchovávala a rozvíjala. Keby sa mal budhizmus naozaj preniesť do Európy, Európa by musela prevziať aj túto sociálnu štruktúru.

Indiu nezmazateľne poznačilo stáročné obdobie britskej nadvlády, ktoré nepochybne prispelo k vyostreniu vzťahov medzi hinduistickým a moslimským obyvateľstvom. Nešlo tu ani tak o priame politické či vojenské zasahovanie, ako o celkový prístup koloniálnej vlády k indickým tradíciám. Zatiaľ čo predoslí moslimskí dobyvatelia sa týmto tradíciám prispôbovali, Briti ich skúmali a hodnotili. Indickú politickú kultúru zasadili do náboženského rámca, čo urobilo z rozdielu medzi hinduistami a moslimami princíp vládnutia. Toto videnie si osvojili aj ovládani a obrátili ho proti koloniálnej veľmoci: obidve tradície sa začali prezentovať ako národy, z ktorých každý požadoval nezávislosť a nárokoval si vlastné územie. Ako uzatvára príspevok o premenách štátu a náboženstva v modernej Indii, koloniálny štát nechal južnú Áziu rozdeliť a slobodný indický štát si nevie poradiť s teóriami, ktoré ho na jednej strane umelo unifikujú a na druhej rozdeľujú.

Práce autorov, ktorí sa venujú čínskej problematike, ukazujú, že čínska štátna moc sa aj v súčasnosti pokúša uchovať si istý sakrálny charakter. Podobne ako staré cisárske dynastie, aj súčasná politická moc sa obáva každého spoločenského pohybu, ktorý by

Pozornosť politológa i religionistu by si nepochybne zaslúžil neuralgický bod na svetovej politickej scéne – štát Izrael. Vzťah štátu a náboženstva sa v tomto prípade zdá celkom jasný. Pohľad na histórie však svedčí o inom. Myšlienka obnovy židovského štátu na území Palestíny má svoje korene v anglickom protestantizme, kde sa objavila idea „obnovy Židov“ (Restauration of the Jews), ktorú podporovali mnohé významné osobnosti. Prvým európskym štátnikom, ktorý sa tejto myšlienke ujal, bol už Napoleon. Pri svojom ťažení do Sýrie vyzval Židov, aby sa znova usadili v Palestíne, a sľuboval, že Francúzska republika ich nároky na obnovu štátu podporí. Asi nato mal svoje dôvody. Na druhej strane je známe, že Herzlov projekt sa stretol u židovských náboženských autorít s nepochopením, ako myšlienka, ktorá odporuje judaizmu. Spory o oprávnenosť existencie štátu z náboženského hľadiska sú v Izraeli doteraz zdrojom napätia.

Napätie medzi politickou a náboženskou mocou je nepochybne zaujímavou témou. Oba zborníky vďaka svojmu širokému záberu a kvalite textov umožňujú vzdelanej verejnosti lepšie poznať jeho podobu v priestore pre nás (nielen) geograficky vzdialenom, umožňujú nám poznať iných a tým aj seba. Možno je vhodné záverom parafrázovať anglické úslovie: Čo vedia o Slovensku tí, čo poznajú iba Slovensko?

Jarmila Drozdíková

- ▲ Anna Rácová (ed.)
- ▲ Štát a náboženstvo v Ázii a v Afrike
- ▲ SAP 2006
- ▲ 233 strán
- ▲ 270 Sk

- ▲ Martin Slobodník, Attila Kovács (ed.)
- ▲ Politická moc verzus náboženská autorita v Ázii
- ▲ Chronos 2006
- ▲ 303 strán
- ▲ 298 Sk

Islam sa vynoril ako reakcia na trpké skúsenosti moslimov s autoritárskym štátom, na zaostalosť, na sociálnu dislokáciu spôsobenú urbanizáciou, na túžbu udržať si svoju identitu zoči-voči agresívnej westernizácii.

koreňoch neočakávaného islamského dynamizmu viedlo k úvahám o vzťahu medzi náboženstvom a štátom v spoločenstvách moslimov, o kompatibilite islamu a demokracie a o perspektívach spolunažívania moslimských menšín s majoritnou populáciou v európskych krajinách. Tieto otázky rezonujú aj pri úvahách o ďalšom rozširovaní Európskej únie. Snahy Turecka o vstup do Európy sa stretávajú s pozitívnou, rozpačitou, ale i celkom negatívnou odozvou. Prekvapenie nad vznikom a rýchlym šírením islamizmu svedčí o tom, ako málo sa západní odborníci zaoberali skutočným stavom moslimských spoločností a do akej miery podcenili sily a myšlienkové smerovanie, ktoré sa v nich začali presadzovať.

Islam sa znova objavil na scéne ako náboženská, politická a sociálna sila vo verejnom i súkromnom živote moslimských spoločenstiev. Vynoril sa ako reakcia na trpké skúsenosti moslimov s autoritárskym štátom, na zaostalosť, na sociálnu dislokáciu spôsobenú urbanizáciou, na túžbu udržať si svoju identitu zoči-voči agresívnej westernizácii. Al-islam huwa l-hall – islam je riešenie. Príslušníci islamistických hnutí sa stali alternatívnou silou v hlavnom prúde moslimských spoločností. Jedni v nich vidia stelesnený odpor proti modernite, pre iných sú naopak nositeľmi osobitného druhu modernity. Príslušné štúdie v oboch zborníkoch osvetľujú rôzne aspekty zložitých vzťahov medzi národným štátom, sunnitským islamom a islamským aktivizmom na Strednom východe. Škoda, že sa v nich nevenuje dostatočná pozornosť rozdielu medzi sunnitským a ší'itským isla-

ročinnosť ani sociálnu angažovanosť, viedol ich k múdrosť, prameňu súcitu so všetkými bytosťami, ktoré trpia. Po-vinnosťou mnícha je kultivovať myseľ,

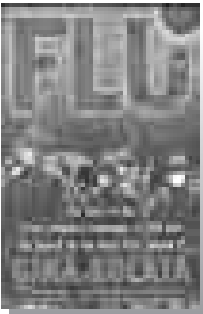
Paulína Komanická, bez názvu 2000 – 2005

Skutočná hrozba alebo mediálna globalizácia strachu?

- ▲ Carl Zimmer
- ▲ **Vládce parazit**
- ▲ Preklad Vladimír Hampl, Olga Harantová
- ▲ Ladislav Horáček – Paseka 2005
- ▲ 264 strán
- ▲ 459 Sk

- ▲ Gina Kolata
- ▲ **Flu**
- ▲ Touchstone Books 2001
- ▲ 330 strán
- ▲ 14 USD

Parazity boli známe pred tisícami rokov, dávno predtým, ako pre ne Gréci našli pomenovanie parasitos, čo doslova znamená „vedľa pokrmu“. Pôvodne mali na mysli niečo úplne iné, označovali tak tých, ktorí obsluhovali pri chrámových slávnostiach. V určitej chvíli, ako píše Carl Zimmer v knihe Vládce parazit, slovo vyklzlo z etymologických pút a nabralo význam „prospechár“ – niekto, kto dostane občas jedlo od bohatého človeka zato, že ho poteší príjemnou konverzáciou, doručí mu odkaz alebo pre neho vykoná inú prácu. Nakoniec sa parazit stal bežnou postavou gréckych komédií a mal aj svoju vlastnú masku. Stalo sa to niekoľko storočí predtým, ako toto slovo

získanej imunitnej nedostatočnosti). Medzi nevírusové parazity decimujúce ľudskú populáciu patria napr. prvky, vyvolávatelia malárie a spavej nemoci.

Carl Zimmer nám predstavuje parazity ako vládcov, a zároveň ako najzaujímavejšie tvory na našej planéte. Parazity sú čo do počtu druhov, aj čo do počtu jedincov najpočetnejšími tvormi. Parazit dokáže zmeniť správanie svojho hostiteľa do takej miery, že sa mnohonásobne zvýši jeho šanca nakaziť ďalších jedincov hostiteľského druhu. Zdá sa, že fenomén parazitizmu priamo či nepriamo mohol hrať dôležitú úlohu pri vzniku buniek, eukaryot, pohlavného rozmnožovania, mnohobunkovitosti, pri vznikaní nových druhov, pri udržiavaní miestnej a globálnej biodiverzity v prírode, v úžasnej bohatosti prírody v tropických oblastiach a sprostredkovaním, vďaka pohlavnému výberu, aj pri estetickom výzore dnešných organizmov, uvádza prekladateľ J. Flegr. Zaujímavé sú aj typy stratégií parazitov, pomocou ktorých bojujú so svojimi evolučnými protivníkmi, napr. ich mafiánska stratégia, ktorá im zabezpečuje veľmi neškodit' hostiteľovi, ale kruto ho potrestať, keď sa mu začne brániť, či stratégia drogového dílera, t. j. schopnosť spôsobiť u svojho hostiteľa životnú závislosť od svojej prítomnosti (J. Flegr). Mnoho parazitických prvkov je neškodných. Napr. améby prevrtávajú lesnú pôdu, alebo fytoplanktón zafarbuje oceány nazeleno. Ale medzi tisícami druhov parazitických prvkov sú aj mimoriadne nebezpečné. Na prelome rokov 19. a 20. storočia vedci zistili, že strašné horúčky malárie nevyvoláva zlý vzduch, ale niekoľko druhov prvkov, nazývaných Plasmodium. Tieto žijú v komároch a prenesú sa na ľudí, keď tento hmyz saje krv na ich koži. Ďalší hmyz, mucha tse-tse, prenáša trypanozómy, pôvodcov spavej choroby. Generácie týchto parazitov prechádzajú rôznymi podobami v závislosti od ich životného cyklu. Plasmodium sa napr. dostane do ľudského tela pri komárom pichnutí ako rohlíková forma označená ako sporozoít. Táto forma cestuje do pečene, kde sa v pečeneovej bunke rozmnoží na 40-tisíc potomkov – merozoitov. Merozoity potom opustia pečeň a hľadajú v krvnom riečisku červené krvinky, v ktorých sa rozmnožujú na ďalšie merozoity. Po nejakom čase dobe niektoré merozoity vytvoria iné formy – pohlavné bunky, tzv. gamonty. Ak komár pije krv, ktorá gamonty obsahuje, nasaje ich a tieto sa začínú v jeho čreve páriť. Samčí gamont oplodní samičí mikrogamont a vznikne malý guľatý potomok, nazvaný ako ookinet. Ookinet sa v čre-

dy toho, čo nás v tej-ktorej z navštívených krajín môže stretnúť. Parazitické červy či prvky sa môžu v našom organizme usídlit' v rôznych orgánoch – v oku, v mozgu a inde, a dlho nič nepoznáme a necítíme. Môžu meniť naše správanie, môžu byť dokonca príčinou narastajúcej dopravnej nehodovosti, pretože ich prítomnosť v mozgu nemusíme cítiť, ale znižujú našu schopnosť koncentrácie a zvyšujú pocity únavy.

V súčasnosti na nás priam útočia informácie o hrozbe novej pandémie vyvolanej vírusom chrípky, ktorá zdecimuje ľudskú populáciu v hrozivejšej miere ako španielska chrípka. Treba povedať, že každé storočie malo niekoľko pandemií chrípky. Prvé záznamy sú z roku 1173 – 74. V rokoch 1200 – 1500 je zaznamenaných sedem pandemií, v rokoch 1500 – 1600 je popísaných šesť, ktoré zachvátili Európu, Áziu, Japonsko, Afriku a Ameriku.

Všetky chřipkové virusy sú pravdepodobne evolučne pôvodne vtáčie.

V rokoch 1600 – 1699 je známych päť pandemií a v nasledujúcom storočí ich bolo znova päť, v 19. storočí evidujeme štyri. Dvadsiate storočie sa začalo v roku 1900 menšou pandemiou, ktorá zachvátila Európu, Severnú a Južnú Ameriku a Austráliu, aby potom v rokoch 1918 – 1920 prišla najzničujúcejšia pandémia, aká kedy bola v histórii ľudstva zaznamenaná. Zachvátila všetky kontinenty sveta a vyžiadala si viac ako 40 miliónov ľudských životov. Po nej nasledovali ešte štyri rozsahom menšie – v rokoch 1946 – 48, 1957 – 58, 1968 – 69 a 1977 – 78. Sme na začiatku 21. storočia a objavujúce sa ohniská nákazy, ktoré spôsobujú epidémie u hydiny a vodných vtákov, vyvolané vírusom vtácej chrípky H5N1, a sporadické ochorenia a úmrtia ľudí, nás upozorňujú, že príroda niečo pripravuje.

V úvode knihy Giny Kolaty sa uvádza: „Pandémia chrípky v roku 1918

bola taká rozsiahla, že všetky ostatné pandémie v porovnaní s ňou sa mohli hanbiť za svoju slabosť. Zabila počas jediného roka viac ľudí, ako to dokázali ochorenia srdca, rakovina, chronické pľúcne ochorenia, AIDS a Alzheimerova choroba dohromady. Chrípka zabila viac Američanov, ako ich padlo v prvej a druhej svetovej vojne, vo vojnách v Kórei a vo Vietname.“

Knihá Giny Kolaty nie je len históriou španielskej chrípky, ale popisom snahy vedcov odhaliť, prečo tento vírus tak intenzívne zabíjal. Moderné metódy molekulárnej biológie umožňujú získať takúto informáciu. Môžeme to však dokázať len vtedy, ak získame aspoň niektoré gény tohto pandemického vírusu a pokúsime sa ho zrekonštruovať. Povedali sme, že vírusy sú prísne bunkové parazity a bez buniek nie sú schopné sa množiť. Gina Kolata sleduje snahu vedcov nájsť hroby ľudí,

ktorí chrípke podľahli a sú umiestnené v arktických oblastiach zemegule. Vírus chrípky vydrží pri nízkych teplotách pod nulou dlhé roky. Hľadá sa možnosť ho nájsť a získať z mŕtvych ľudí v hroboch na Aljaške či v Nórsku za polárnym kruhom. Hľadajú sa možnosti ho získať zo vzoriek uchovávaných v patologickeo-anatomických vojenských archívoch. Nebudem prezrádzať, ako sa to skončilo. Knihu si treba prečítať.

Inou otázkou je, či je hrozba podobnej pandémie aktuálna. Vírusy chrípky, podobne ako iné druhy v prírode, sa snažia svoj druh udržať. Po každej epidémii či pandémie alebo po očkovaní, získava ľudská populácia proti chrípke protilátky. Tieto sťažujú vírusu jeho existenciu, eliminujú ho. Vírusy chrípky preto rôznymi mechanizmami musia živý organizmus oklamať, aby ich nepoznal a nezlikvidoval. Robia to tak, že vymieňajú jednu či niekoľko aminokyselín v štruktúre svojho majoritné-

ho proteínu, hemaglutinínu (H1, H2, H3, H4, H5 – H16), ktorý v organizme vyvoláva tvorbu protilátok, ktoré vírus neutralizujú a je zodpovedný za prichytenie vírusu na bunku a preniknutie do nej. Jednoducho povedané, ak v ľudskej populácii stúpne hladina ochranných protilátok proti vírusu, vírus zmení svoje vlastnosti a šíri sa ďalej. Pandémiu chrípky v roku 1918 spôsobil vírus s hemaglutinínom H1, ďalšiu vírus s H2 a tretiu veľkú pandémiu v minulom storočí vírus H3. H1, H2 a H3 sú hemaglutiníny ľudských chrípkových vírusov. H4 – H16 sú chrípkové vírusy vtákov, prasiat a koní. Ale vírusy H1, H2 a H3 môžu infikovať aj vtákov. Všetky chrípkové vírusy sú pravdepodobne evolučne pôvodne vtáčie. Ich rezervoařom sú divožíjce vodné kačice. Druhým obranným mechanizmom chrípkových vírusov je výmena jedného či niekoľkých segmentov svojho génomu. Môžu tak v prírode vzniknúť vírusy chrípky, ktoré majú niektoré segmenty génomu ľudského chrípkového vírusu, niektoré zas typické vtáčie časti génomu, iné prasačie či konské. Vždy, keď sa ukazuje, že ľudská populácia sa stáva odolnou voči niektorému vírusu chrípky, tak vírus zmení svoje vlastnosti a šíri sa ďalej. Navyše vírusy chrípky dokážu vytvárať aj rezistenciu na látky s antivírusovým účinkom.

Dnes nevieme odpovedať, či nám hrozí nová zničujúca pandémia spôsobená vírusom chrípky. Vírus H5N1, presnejšie jeho nízkopatogénny variant, poznáme dávno. V rokoch 1996 až 97 sa objavil jeho vysokopatogénny variant, ktorý spôsobuje nielen epidémie hydiny, ale preniesol sa aj na človeka. Doteraz to nikdy neurobil. Z chorého človeka sa zatiaľ nepreniesol na zdravého, až na znepokojujúcu informáciu z posledných dní v Indonézii. Tam ochoreli členovia rodiny, ktorí ochoreniu podľahli, ale zdroj nákazy zatiaľ nepoznáme. Musíme byť opatrní, ostražití a pripravení. No nie je ešte dôvod na paniku.

Parazit môže byť skutočným vládcom, najnebezpečnejším tvorom našej planéty. My ľudia svojou činnosťou mu dokonca, možno nie vždy vedome, pomáhame. Nebezpečnejší ako biologický parazitizmus je parazitizmus ľudský. Parazity – živočíchy spotrebujú len toľko, koľko pre svoj životný cyklus potrebujú. Určite pritom aj zabíjajú, ale nerobia to vedome. Ľudia sa stávajú čoraz náročnejšími a náročnejšími, pričom túžia po dlhovekosti a zdraví. Ich spotrebný parazitizmus drancuje prírodu a odkrýva v prírode to, čo bolo nedostupné. Toto je však samostatná téma. Čítajme, učme sa a poznávajme. Lepšie pochopíme a ochránime dary prírody.

Fedor Čiampor, st.

Paulína Komanická, bez názvu 2000 – 2005

C++ do batôžka si nalož

- ▲ Petr Šaloun
- ▲ **Programovací jazyk C++ pro zelenáče**
- ▲ Neocortex 2005
- ▲ 252 strán
- ▲ 306 sk

- ▲ Herb Sutter, Andrei Alexandrescu
- ▲ **C++ 101 programovacích technik**
- ▲ Preklad Tomáš Znamenáček, Jan Gregor
- ▲ Zoner Press 2005
- ▲ 232 strán
- ▲ 310 Sk

- ▲ Scott Meyers
- ▲ **Effective C++ 55 Specific Ways to Improve Your Programs and Design**
- ▲ Addison-Wesley Professional 2005
- ▲ 320 strán
- ▲ 40,49 USD

Knihy nevychádzajú len o veciach všeobecného záujmu, ako sú záhady spoločenskej vraždy, cestovanie do Ríma či špeciality thajskej kuchyne. Jednou z exotickjších tém, ktorá naplňa oddelenia moderného kníhkupectva, je programovanie.

Počítače patria medzi najúspešnejšie technologické inovácie ľudstva. Napriek tomu, že existujú iba niekoľko desaťročí, vykúkajú z každej kancelárie, svoje neodstrániteľné miesto si našli v každej druhej domácnosti, a ak uvážime, že mobil je iba špecializovaný počítač, tak sa derú aj do každého vrecka. Či to vnímame s nadšením, alebo sa toho zúfalo bojíme, niet sily, ktorá by tento gigantický útok dokázala zastaviť.

Keby mali počítače ruky, mohli by si ich spokojne mädliť. Pozorujúc ľudstvo, zízajúce od rána do noci do ich svetielkujúcich tvárí, mohli by pyšne konštatovať: „Už nedokážu bez nás žiť.“ Ibaže počítače nemajú ruky. Sú to iba stroje.

So strojmi žijeme už pár storočí. Vymysleli sme ich, aby za nás manuálne pracovali. Počítače priniesli do deľby práce novú dimenziu. Majú namiesto nás rozmýšľať.

Rozmýšľanie, či menej neskromne povedané, spracovávanie informácií, je vlajková loď ľudstva. Na zemeľu máme na rozmýšľanie copyright. Ovládame fakty, napríklad koľko je dva plus dva, či ako sa volá hlavné mesto Francúzska. No fakty nie sú v našom myšlienkovom podnikaní to najpodstatnejšie. Dôležitejšie je rozhodovanie sa.

Vieme sa učiť. Nechytáme do ruky horiace poleno, keď už sme sa raz popálili. Vieme aj zovšeobecňovať a nechytáme čokoľvek horiace. Neznámu situáciu vieme porovnať s niečím už známym. Aj keď sme ešte nikdy nevyhoreli, vybiehame z horiaceho domu. Kričíme o pomoc. Voláme hasičov.

Počítač to nedokáže. Tú istú chybu zopakuje aj stokrát. Vôbec nepochopí, že to je chyba. Že jeho činnosť nevedie k cieľu. Vlastne ani nevie, že má mať nejaký cieľ.

Všetko, čo počítač robí, ho musí ktosi naučiť. Niektomu musí do najposlednejšieho detailu vysvetliť každý krok jeho uvažovania, či skôr výpočtu. Na druhej strane, čo sa počítač raz naučí, nezabudne. Dokáže to neúnavne opakovať hoci aj donekonečna.

Proces učenia počítačov robí to, čo sa od nich očakáva, sa volá programovanie. Programovanie vykonávajú zatiaľ ľudia – programátori, či modernejšie povedané informatici. Ich profesiou je učiteľstvo strojov.

Programy, ktoré riadia činnosť počítačov, sa skladajú z miliárd jednoduchých operácií. Programátori ich už dávno nerozpisujú do detailov. Pri súčasnom množstve programov by to nestihlo ani celé ľudstvo. Skladajú ich z akýchsi programovacích LEGO kociek a používajú pritom programovacie jazyky.

Programovacie jazyky sú podobné ľudským, iba sú omnoho jednoduchšie. Sú na to dva dobré dôvody: počítačom netreba ich prácu vysvetľovať tak zložito, diplomaticky či emotívne ako nám ľuďom a okrem toho im to treba povedať presne. Počítaču nestačí naznačiť.

Za polstoročie existencie počítačov ľudia vymysleli mnoho programovacích jazykov a vymýšľajú stále nové. Väčšina týchto jazykov, a často práve tie najrevolučnejšie, sa nikdy nerozšírili. Také sú zákony evolúcie: v každej generácii majú šancu na úspech iba jeden či dva. Ktorým sa to podarilo, sa dá zistiť v kníhkupectve v oddelení počítačovej literatúry. Alebo ešte presnejšie, podľa inzerátov v novinách, ponúkajúcich prácu programátorom.

Jedným z najrozšírejších programovacích jazykov súčasnosti je jazyk C++. Má čudný názov, pripomínajúci šumivý Celaskon. Napriek tomu je to seriózny jazyk, ktorý navrhol Bjarne

sa teda zväčšila mnoho tisíckrát. Veľa rozhodnutí, ktoré pred štvrtstoročím ovplyvňovali návrh jazykov, vychádzalo zo situácie, ktorá už dávno pominula. Vtedy boli počítače pomalé a mali málo pamäte. Programy museli dômyselne využívať ich nedostatočnú výpočtovú silu. Dnes sú, naopak, počítače rýchlejšie ako väčšinou treba a prekypujú tonami prebytočných gigabytov. Často iba preto, aby vyhovel požiadavkám lenivých a neporiadnych programátorov, ktorým sa už odnechcelo čo i len po sebe upratať.

Jazyk C++ prežil túto zmenu programátorských priorít. Vyrástol, obrúsil sa novými štandardmi, dospel miliónmi riadkov napísaných programov. Už dávno nie je najmodernejší. Starí vlci programovania ho cítia v prstoch a nostalgicky sa k nemu vracajú, keď treba opraviť starý kód. lenže inzeráty ešte stále ponúkajú dobre platené miesta.

Keď je dopyt, býva aj ponuka. Preto je C++ stále v učebných osnovách vysokých škôl aj špecializovaných kurzov. A kníhkupectvá sú o ňom plné kníh. Aké tie knihy sú? A aké by vlastne mali byť?

V kníhkupectve Pantha rei v bratislavskom Auparku ponúkajú dvanásť kníh o C++. Osem od zahraničných autorov, zväčša anglosaskej proveniencie. Štyri od českých autorov. Všetkých dvanásť kníh je vydaných v češtine. V slovenčine ani jediná. Človek si iba povzdychne. Áno, český knižný trh má 15 miliónov. Slovenský je trikrát menší.

Prvé z kníh sú ideológovia. Sú strohé, presné a popisné. Ich najvyšším zákonom je gramatika. Pripomínajú učebnice ľudských jazykov, ktorými nás mučili v detstve. Mnohí sme boli obeť ich intelektuálnej trstenice.

V čase svojho vzniku bol jazyk C++ revolučný a fascinujúci. Podobne ako väčšina revolučných a fascinujúcich ideí bol iba dieťaťom svojej doby, jej predností aj predsudkov.

Stroustrup v roku 1980 ako zmodernizovanie nemenej slávneho jazyka C (tiež nie vitamín). Štvrtstoročie je v programovaní veľmi dlhý čas. V mierke dejín počítačov je C++ starý asi ako rímske právo.

V čase svojho vzniku bol jazyk C++ revolučný a fascinujúci. Podobne, ako väčšina revolučných a fascinujúcich ideí, bol iba dieťaťom svojej doby, jej predností aj predsudkov.

Je omylom nadšených interpretácií, že pripisujú revolúciám skok ponad priepasť evolúcie. Väčšinou to tak nie je. Až usadne zvrátený prach romantizmu a deti revolúcie sú revolúciou skonsumované, výsledok zmeny uchopia trpezliví budovatelia a začnú ho používať v každodennosti. Až vtedy sa ukáže, ktoré zo zmien boli naozaj moderné. Poézia barikád sa mení na prózu pokroku.

Stále hovorím o programovaní. V čase svojho vzniku, v dobe veľkého objektového kvasu, nebol jazyk C++ najradikálnejší, najpokrokovejší, a ako zdôrazňujú múdre hlavy, ani najlepší. Paralelne s ním vznikal rad podobných jazykov, ambiciózných a snívajúcich o počítačovom esperante. Kde sú však dnes všetky tie Ady, Smalltalky či Moduly, aby som spomenul len tie najúspešnejšie? Ostali v pamäti svojich prívržencov a prežívajú v malých, hoci často vplyvných getách. Ale väčšinou sú uložené v múzeách ideí ako dôkazy toho, že evolúcia nie je vecou najlepších rozhodnutí, ale rozmnožovania.

Podľa jedného z paradoxných zákonov moderného sveta sa kapacita počítačov zdvojnásobuje približne každých 18 mesiacov. Za dvadsaťpäť rokov

pády, rody a plusquamperfekty. Nie, že by jazyk nemal mať svoju gramatiku, ale tieto učebnice vychovávajú jazykovedcov a nie hovoriace bytosti. V rukách byrokratov jazyk skamenie.

Ako každý jazyk, prirodzený či programovací, aj C++ má mnohé zákutia, do ktorých praktizujúci programátor takmer nikdy nezájde. Niekedy sa tieto špeciality zídu, preto sú v jazyku. Pre bežnú prácu sú však príliš zložité. Príliš exkluzívne, aby prenikli do každodennej rutiny. Často vznikli ako kompromisy s vtedajšou normou či dávno zabudnutým dobovým vkusom. Mnohé sú z dnešného pohľadu vyslovene škodlivé, i keď jazykovo korektné. Spomenúť ich, či zamlčať?

Autori dnešných kníh o C++ si veľmi dobre uvedomujú, kde jazyk zastaral, kde uviazol v historických vodách, škrtajú archaizmy, varujú pred nemódnymi idiómami, zakazujú ťažkopádne či z hľadiska chýb nebezpečné jazykové konštrukcie.

Na redukcii živého jazyka treba drzosť obchodníka či nadhľad praktizujúceho politika. Viaceré knihy o C++, a treba zdôrazniť, že často tie najlepšie, skutočne poskytujú iba rozumnú podmnožinu preberanej témy. Exaktnosť popisu nahrádzajú praktickou skúsenosťou, teóriu príkladmi.

Ani Hamleta nie je možné hrať celé. Každý režisér škrtá. Ten dobrý škrtá to, čo nepovažuje za podstatné pre svoju víziu. Praktické knihy o C++ si väčšinou kladú za cieľ naučiť používanie jazyka pri písaní užitočných programov. Ukazujú, ako sa dá v C++ dobre vyjadriť. Ako sa vyhnúť nejasným či viaczmyselným myšlienkam. Ako písať programy, ktoré majú šancu fungovať. Programy, za ktoré vás nepreklaže zákazník ani váš nástupca. A ani vy sami seba, keď budete musieť program po čase rozširovať či meniť.

Čím sú knihy novšie, tým viac z nich vyprcháva pôvodný duch C++ z jeho revolučných dôb. Autori dnešných kníh si totiž už veľmi dobre uvedomujú, kde jazyk zastaral, kde uviazol v historických vodách. Vysvetľujú, čo priniesla prax z novších jazykov: škrtajú archaizmy, varujú pred nemódnymi idiómami, zakazujú síce povolené, ale príliš ťažkopádne či z hľadiska chýb nebezpečné jazykové konštrukcie. Nemôžu a ani nechcú zmeniť jazyk. Miesto toho učia, ako ho rozumne používať.

Autori kníh ako napríklad Practical C++ Programming (Steve Oualline, 2003) nebvávajú teoretici. Sú to učelia programovania a zároveň skúsení prak-

tici. Výučba v ich praktických rukách sa mení z akadémie na tvorivú dielnu. Miesto, kde učni v potu tváre vykrávajú prvé tvary. Programovanie je pre nich remeslo. A študenti budúci kolegovia.

Niektorí autori volia inú stratégiu. Učia iba úplné základy jazyka, predpokladajúc, že to ostatné sa adeпти programovania naučia v praxi. Úspech kníh ako Naučte sa C++ za 21 dní (Jesse Liberty, 2002) či Programovací jazyk C++ pro zelenáče (Petr Šaloun, 2005) im dávajú za pravdu.

Iným smerom sa orientujú knihy, ktorých autori predpokladajú, že elvé programovania už vedia, ako sa oháňať programátorským kladivkom. Knihy,

ako Myslíme v jazyku C++ (Bruce Eckel, 2000) hovoria o umení programovania ako o remesle rozumu, fantázie a citu. O jeho inteligencii, elegancii či štýle.

Ešte ďalej idú knihy ako C++ 101 programovacích technik (Herb Sutter, Andrei Alexandrescu, 2005), či Effective C++, 55 Specific ways to Improve Your Programs and Design (Scott Meyers, 2005). Pripomínajú Borgesa, ktorý bol príliš lenivý, aby písal romány. V týchto knihách sa píše iba rady na okraj. Autori počítajú s tým, že to hlavné sa naučíte niekde inde.

Zaujímavé sú aj knihy, ktoré neučia, ale opravujú. Zbierajú chyby, akých sa programátori dopúšťajú. Upozorňujú na kaskády, do ktorých sa dostali a ktoré zmapovali buď sami autori týchto neobyčajných cestopisov, alebo ich menej šťastní kolegovia. Mnohé z chýb sú veľmi rafinované. Dobrých rád z kníh ako sú Pasti a propasti jazyka C++ (Miroslav Virius, 2005) nikdy nie je dosť.

Na pomyselnom Olympe kníh o jazyku by mali byť také, ktoré popisujú poetickú či filozofickú silu jazyka. Hodnotia jeho presnosť, výstižnosť, vyjadrovaciu silu. Ktoré by skúmali jazykové pozadie anglického Shakespeara, francúzskeho Descartesa, nemeckého Heideggera či rakúskeho Wittgensteina. Také knihy o C++ zatiaľ nepoznáme. Pozerajúc sa na záplavu nádherných kníh o modernej fyzike, verím, že ešte budú napísané.

František Gyárfáš

Paulína Komanická, bez názvu 2000 – 2005

Občasník karikaturistu

- ▲ Ján Valter
- ▲ **Valternativy 3**
- ▲ 2005
- ▲ 56 strán

Veporom či západ slnka v popredí s Devínom. Býva v tom čosi falošné, v tom hromadnom zachytení mimoriadnych okamihov. Iné sú novšie knižky ponúkajúce sociálne a ideové absurdnosti s možnosťou čítať vo fotografii skryté aj otvorené príbehy.

Celkom iné sú knižky, ktoré ponúkajú karikaturisti. V prípade Jána Valtera ide aj o akúsi intelektuálnu inventúru, osobnú selekciu, ponúkanú priateľom svojej tvorby ako zákusok, ako kolekciu, ktorá vôbec nepochádza, alebo len čiastočne, z pozbierania širokorozptýlenej tvorby, ktorú by bolo lepšie nazývať novinovou kresbou než karikatúrou (karikatúra je azda to, čo sa objavuje

valo na športovej stránke: veľká hlava futbalistu, malé telíčko). Je to svojbytná poloha vychádzajúca z osobnej, nie

luje, pripomína skôr muzikanta špeciálnych klubových žánrov ako plniča rádií (resp. novín a časopisov) stred-

O láskavosti Valterovho humoru nemôže byť ani reči, skôr o láskavom postoji k ľudstvu, ktorým sa jeho postavy i činy podobajú, no inak by mohli byť postavičkami zo zoo, ktorú si niekto zriadil potom, keď ľudstvo zlyhalo.

verejnej potreby akéhosi sumára, nie je iba štatisticko-kompozičného charakteru. Takáto knižka, v ktorej autor sám sleduje svoj vývoj, cíti ho a regu-

ného prúdu. A keď čas dozrie, vydáva album, kde nie sú všetky jeho pesničky, a to môže pokojne hrať okrem klubov aj na svadbách či dedinských zá-

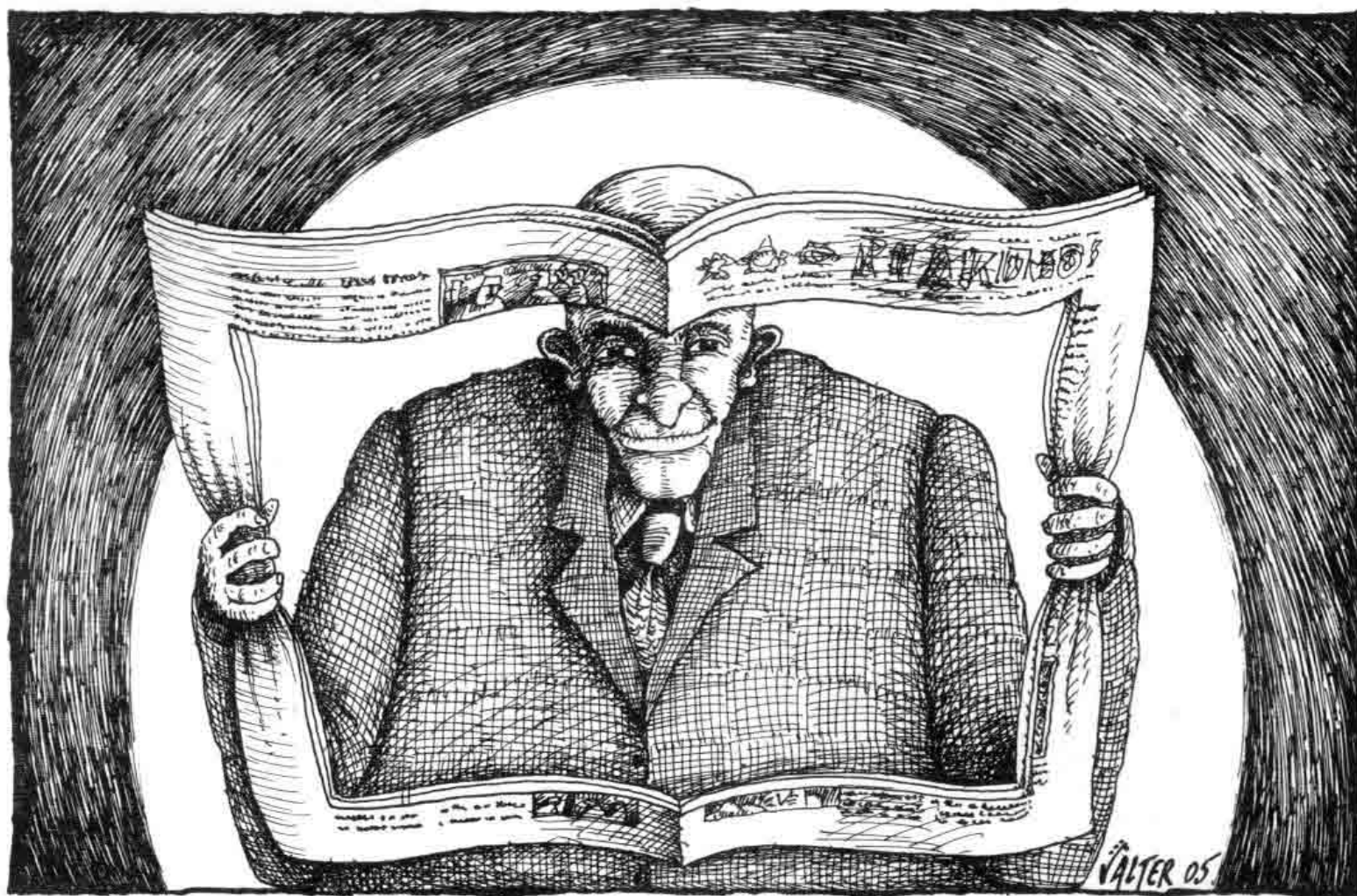
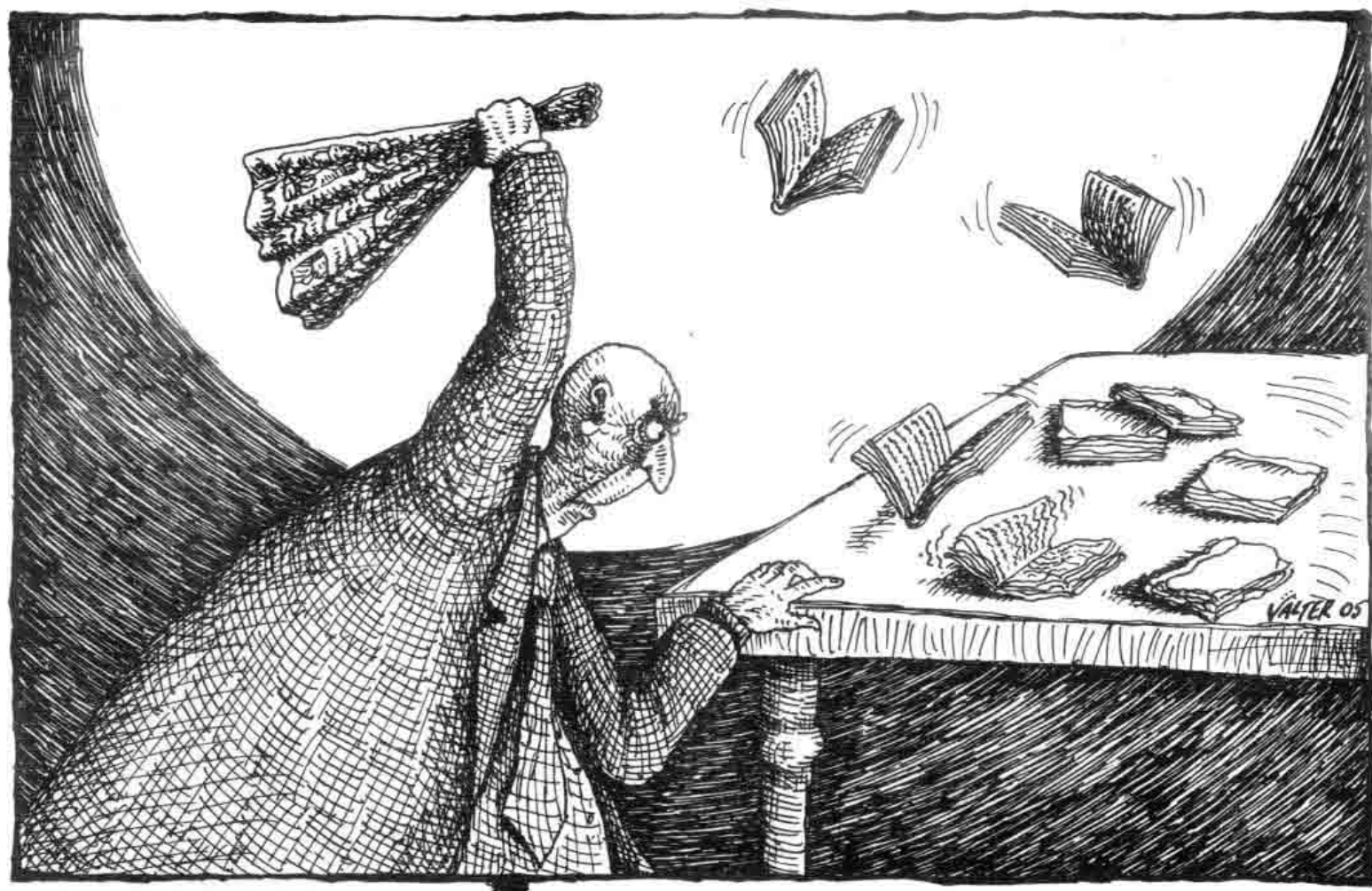
bavách. Sú tam tie, ktoré považuje za stopy kráčania ďalej vo svojej tvorbe.

Iným bonbónikom sú Prasačinky Laca Tormu. Laco zavola raz začas priateľov – karikaturistov k jednej téme, ktorá vychádza z jeho dávnejšej kresby, vlastne aplikovanej detskej kresby prasiatka na pouličnom múre. Kresby Jána Valtera sú o vnútornom putovaní bizarnými zákutiami duše pomedzi absurdné kombinácie toho, čoho je človek schopný. Laco Torma však ponúka možnosť aktuálne nazrieť na momentálny stav kresliarskeho umenia blízkych kolegov na prasačiu, čiže spoločenskú tému. Naposledy v bratislavskom Věčku prezentovali mikroknižičku formátu A8, pričom pečené prasa bolo 1:1.

Chcem len dodať, že tento druh knižnej produkcie naša spoločnosť sotva nájde v antikvariáte.

Fero Guldán

Ján Valter, ilustrácie z knihy Valternativy 3

Sú kresby ľahkým perom i také, čo pripomínajú ťažkoodencov, sú kresby, v ktorých je z balvanu odobrané iba minimum masy, oproti filigránsky vypoďobeným, napríklad karyatídami na aténskej Akropole. Sú malby disciplinované ako nefigurálna arabeska, aj úplne voľné abstrakcie, akčné malby Jacksona Pollocka.

Kresby Jána Valtera majú aj brutálny rozmer, aj osobný ornament. Vizie, ktoré zobrazujú, patria raz do kategórie prehnanej reality, ktorú divák spozná a pokojne sa identifikuje do absurdností, ktoré mu neprichádzajú v jeho živote nijako nemožné. U Valtera však nájdeme aj polohy, ktoré akoby patrili do sveta temnej sci-fi v čase okolo kataklizmy či tesne pred ňou. Čoho je človek schopný, Valter zhŕstuje aj násobením motívu, čo divák číta s prevapením ako mikrostory. O láskavosti jeho humoru nemôže byť ani reči, skôr o láskavom postoji k ľudstvu, ktorým sa jeho postavy i činy podobajú, no inak by mohli byť postavičkami zo zoo, ktorú si niekto zriadil potom, keď ľudstvo zlyhalo. Pri každodennom pohľade na to, čo ľudstvo vyvádza, sú obavy tohto typu viac než namieste.

Maličký jednotlivec bezmocný voči byrokrácii, povolávaciemu rozkazu, manipulácii každého druhu, chabo čeliaci hladu i obžerstvu, hlúposti i strelným génom, bezohľadnosti najbližších i čudnému sebavedomiu našich maličkých akožepolitikov v našej maličkovej krajine.

Už roky mi poštou prichádzajú krásne PF-ky Jána Valtera. Tie sú poetické až rodinné. O vtákoch i o deťoch. A to mi vyhovuje: doma poézia a knižky a vonku v civilizovanom nehostinnom prostredí tomu adekvátne výtvarné výkony so zakódovanou filozofiou, čo nehovorí o tápaní, ale o jasnom odmietaní zloby a primitivizmu v každom ohľade, ale aj o nádeji a nepoučiteľnosti ľudstva súčasne.

Dvanásťeho mája Jano Valter, karikaturista a vysokoškolský pedagóg, uviedol do života svoju knižku, ktorú označuje ako autorský občasník, pod názvom Valternativy 3, v dvesto číslovaných výtlačkoch. V petržalskej pivárni Lipa mu v tom pomáhali herec Karol Čalík a spevák Peter Lipa. Až potom mi zaplo, že preto traja tútori, lebo je to tretia knižka. Nie preto, že sa to udiaľo, keď v kalendári figurovali Pankrác, Servác a Bonifác (ľahko si dosadíme, že ktorý tútor je ktorý zmrzliak). Budúcu knižku budú zrejme uvádzať do života štyria.

Výtvarné monografie bývajú priezrom tvorby jedného autora, skupiny alebo slohu či žánru. Autor má pocit, že až vydaním reprezentačnej, skromnej či výpravnej knihy je táto časť jeho diela završená. Kto vie, čo prevažuje, či monotónnosť, uzavretosť formy, absencia hlbšieho aj širšieho textu, príliš subjektívna monotematickosť, neviem, ale knihy fotografií tohto druhu patria medzi najmenej navštevované police v antikvariátoch. Aj tie socialistické, aj tie dnešné. Niektoré sú šťavnatejšie, ak ich sprevádzajú básne, iné naopak, ak vidno, že ide najmä o barličku pre fotky typu východ slnka nad Klenovským

Také neviditeľné, až to bije do očí

nielen v externom svete, ale aj priamo v nás samých existuje ešte niečo „viac“. Že náš každodenný život s ranným vstávaním, umývaním si zubov, niekoľkými hodinami strávenými v práci, s chodením na poštu po doporučené zásielky a do banky kvôli sporožiru, že teda táto bežná, obyčajná skutočnosť je riadená a určovaná nepredvídateľnými podzemnými prúdmi, ktoré sa kde-tu ako termálny prameň bublajúcej vody snažia dostať na povrch. Freud však ide ešte o krok ďalej. Nestačí mu postulovať neviditeľné. Freud bol napokon lekárom. Na rozdiel do filozofie, ktorej stačilo popísať záhadu, bol Freud praktik, ktorý sa ju snažil rozriešiť. Okrem atraktívneho poznatku o „neviditeľnom“ nám teda Freud ponúkol aj nástroj, ktorým sa k tajomstvám nevedomia možno dostať. Hoci je to únavná a zdĺhavá práca, je po nej človek oslobodený od poryvov vlastného „neviditeľna“, rozjasní sa mu myseľ, bude sa vyznať vo svete a vo vlastných reakciách naň. Vyjde z jaskyne a vlastnými očami sa rozhlíadne po okolitom svete. Ako povedal Félix de Mendelsohn, jeden zo súčasných najvýznamnejších viedenských psychoanalytikov, na sympóziu venovanom Freudovým narodeninám: Treba na to dvoch ľudí a dva kusy nábytku. Analytika, analyzovaného, kreslo a gauč.

Anna Freud, dcéra slávneho otca, sa však v knihe Ja a obranné mechanizmy explicitne nevenuje „tajomnému“. Hneď v úvode upozorňuje, že základným predmetom psychoanalýzy, hoci sa tak často mylne predpokladá, nie je neviditeľné id. Úlohou analytika nie je vráť sa v čo najhlbších vrstvách pacientovho nevedomia, úlohou analýzy je obnoviť celistvosť ega a nastoliť jeho hladké fungovanie. Ako povedal sám Freud, „čo je id, má sa stať egom“. Skúmanie id nie je ničím viac, ako prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa – hoci aj prostriedkom účinným a nevyhnutným. Myslím, že takýto pohľad mení, a to dosť radikálne, konotáciu psychoanalýzy. Z akejsi tajomnej, vzrušujúcej, ale zároveň mierne podo-

zpor. Touto technikou môžeme „analyzovať“ aj literárnu produkciu, ktorú môžeme chápať ako „voľné asociovanie ľudstva“. Predstavujem si, že sedím za pohovkou, nechávam na seba pôsobiť súčasné romány, podľa pravidiel analytického settingu vybavená difúziou, nič neočakávajúcou pozornosťou a ponúkam „svetu“ svoju interpretáciu súčasných literárnych voľných asociácií.

Zdá sa mi totiž, že súčasné romány majú len jednu postavu. Toho istého muža, ktorý na poslednej strane vyjde z príbehu tajným východom a po zmene mena sa škárou v stene prevlečie do nasledujúceho textu. Meno a hádam národnosť sú zároveň jediným, čo sa zmenilo. Ako cestovateľ, ktorý sa exotickými cestami snaží ujsť sám pred sebou, je aj tento „hrdina našej doby“ večným tulákom, potľkajúcim sa z prostredia do prostredia, len aby zistil, že sám zo seba sa nevyvlečie, že darmo uteká, prezlieka sa a mení nacionálne, keď „o román ďalej“ bude opäť len sám sebou. Hádam by sa takto súčasná románová spisba dala chápať ako meta-metafora pocitu dnešného človeka, ktorý sa čím ďalej, tým ľahšie pohybuje z krajiny do krajiny, cestuje medzi časovými pásmami a politickými systémami, hovorí mnohými rečami a lačne spoznáva nové kultúry, pričom ostáva nemenne stáť na tom istom mieste. Na nedávnej čitačke mladých autorov vo viedenskom džezovom klube Porgy a Bess čítal zo svojho nového príbehu Chlór, ktorý môže poslúžiť ako model tohto typu románu, aj salzburský rodák Johannes Gelich. S tušením, čo ma čaká, som si knihu hneď na druhý deň zadovážila a presne podľa očakávania sa v nej stretla s ďalším zo starých známych hrdinov (alebo je to skutočne stále ten istý pán?). Kniha už vizuálne vyžaruje svoj obsah. Po sňatí obalu držíme v ruke žiarivo hladký biely povrch, z ktorého až rozbolia oči. Sterilná, chladná bieloba je narušená modrým názvom knihy, menom autora a vydavateľstva. Skutočne cítime lekárensky pôsobiacu vôňu chlóru, ako

ho za menejcenný. Dôvod takéhoto postoja sa nevysvetľuje, akoby bol niečím celkom samozrejým, a predpokladá sa, že čitateľovi bude zrejmy na základe empatického spojenia s hrdinom. V skutočnosti by sa mi ako čitateľke nejaké vysvetlenie žiadalo. Veď „žiť ináč“ neimplikuje ešte nijaké hodnotenie. Nemusí byť jasné, prečo sa hrdina nemôže so susedom, ktorý na rozdiel od neho strávil osem hodín v konvenčnej práci a popoludnie s deťmi na ihrisku, dať pri náhodnom stretnutí priateľsky do reči, namiesto toho, aby ním zlostne a z celej sily celé dni opovrhoval. Tak to však je, hrdina sa stáva zatrpknutým utečencom, a keďže niečo robiť musí, vynára sa akési náhradné riešenie, práca, ktorá je už sama podľa psychoanalýzy sublimáciou, sa sublimuje ďalej. Hannes z príbehu Chlór začne chodiť namiesto do práce do krytej plavárne. Rovnako, ako iní ľudia trávajú dni v úrade a doma len nepodstatnú časť dňa, chodí Hannes domov len nocovať.

Zdá sa, že súčasné romány majú len jednu postavu. Toho istého muža, ktorý na poslednej strane vyjde z príbehu tajným východom a po zmene mena sa škárou v stene prevlečie do nasledujúceho textu. Meno a hádam národnosť sú zároveň jediným, čo sa zmenilo.

Ráno čo ráno odchádza do plavárne, v ktorej v meditatívnej nečinnosti trávi celé dni. Keďže o jeho zmene životného štýlu nevie ani manželka Vivien, musí každý večer zhladiť stopy svojho konania. Mokré zavalí a utedák schováva v igelitovom vrecku za kontajnermi na dvore, vôňu chlóru, ktorú Vivien nemôže vystáť, maskuje opakovaným sprchovaním a dávno nepoužívanou voňavkou. Po čase však táto hra stráca význam, lebo Vivien sa Hannesovi čím ďalej, tým viac odcudzuje, kriedovou čiarou delí byt vo dvoje, nepriedušne na Hannesovu časť a časť Vivien, až nakoniec Hannes „ani nevie, či Vivien ešte v byte býva“. Vivien, ktorá naďalej pracuje, na víkendy si nosí prácu domov a v priebehu príbehu rokuje na nesčíselných služobných cestách s nesčíselnými firemnými šéfmami, patrí do sveta, z ktorého sa Hannes vymanil. Kniha je takto aj príbehom o manželskej kríze, o strate jednoty a vzrastajúcej osamelosti.

Ďalším všeobecným krokom vo vývine vše-hrdinov je nebadané zjavenie rôznych viac či menej nevysvetliteľných, mystických maličkostí, ktoré nejakým spôsobom podstatne zasiahnu do ich životov. Nie je jasné, či sú nezvyčajné zážitky dôsledkom zvýšenej senzibility hrdinu, ktorému sa, keďže sa vymanil z „kolotoča“ každodennosti, „otvorili oči“ pre „podstatnejšie veci“, alebo bola už výpoveď súčasťou nejakého „tajného plánu“ s hrdinom, zorganizovaného „vyššími silami“, ktoré sa na jeho pomýlené pechorenie v práci už nemohli pozeráť. V každom prípade sa javí, že stačí jedného dňa neísť do práce, vypnúť si telefón a neotvárať dvere, aby sa nám začali diať nepredvídané

osudové „veci“, ktoré celkom zvrátia chod našich životov. Hannes z príbehu Chlór napríklad stretáva v plavárni mladú japonskú študentku Yukiko. Na tom by ešte nebolo nič záhadné. Postava Yukiko je však neprirodzené tajomná. Pochádza z významnej obchodníckej rodiny, ktorá sa neustále sťahuje z miesta na miesto. Preto Yukiko chodí pravidelne do plavárni, ktoré sú si na celom svete podobné a zabezpečujú jej v živote istý pocit kontinuity. Strážená prísnyim otcom však nemá žiadnych známych, všade ju vozí otcov šofér. Takto sa zužuje priestor vzájomnej interakcie Hannesa a Yukiko. Nemôžu sa stretnúť nikde inde ako v areáli plavárne, tu sú však zároveň obaja celkom slobodní. Plaváreň je ich spoločným, hoci jediným revírom. Študentka nipológie Yukiko rozpráva Hannesovi starojaponské bájky a básne, ktoré Hannes, už dávno milovník formy haiku, lačne prijíma. Ich vzájomná komunikácia, či aspoň to, čo sa z nej čitateľ dozvedá,

sa však obmedzuje na túto nejasne metaforickú rovinu. V deň, keď Hannes dostane od Yukiko do daru červenou stužkou previazanú knihu, ostanú obaja v plavárni aj po záverečnej, schovaní v príľahlej telocvični, kde čitateľ vidí už len dôsledky tejto noci: žinenky s krvavými flakmi a plačúcu Yukiko. Hannes sa zrazu celej záležitosti zľakne, zvyšok noci strávi zavretý v kabínke plavárenského záchoda a Yukiko sa nikdy viac nezjaví: ani v plavárni, ani v jeho živote. Klišeovitosť a neprirodenosť postavy Yukiko vytvára dojem akejsi tajomnosti, zásahu z „iného sveta“, ktorý Hannesovi zmení život. Od noci s Yukiko akoby sa začal kamsi vracáť, vracáť smerom k manželke. Toto je napokon styčným bodom väčšiny takýchto príbehov: Po chvíli tápania v bezčasovosti, bez zamestnania, pravidelného denného režimu, mobilného telefónu, e-mailovej schránky a (povrchných) medziľudských kontaktov sa hrdina riadením tajomných síl dostáva na akúsi „správnu cestu“, v tomto prípade reprezentovanej návratom k manželke. Alebo: Keď sa hrdina na chvíľu vymaní spod kontroly spoločnosťou utváraného super-ega, „ľahne si na pohovku“, nechá voľný priechod tajomným obsahom id a ozdraví tak svoje ego, vráti sa späť do – teraz už zdravej – „skutočnosti“. Potom sa môže pobaliť a ísť o román ďalej. Anna Freud radí počúvať id, aby sme sa dozvedeli, prečo nefunguje ego. Ak chápeme takéto súčasné texty ako zdroje akéhosi všeludského súčasného id, oplatí sa ich počúvať. Oplatí sa vypnúť telefón, lahnúť si na pohovku a začať asociovať.

Svetlana Žuchová

Paulína Komanická, bez názvu 2000 – 2005

Človek asi potrebuje temné a neviditeľné. Dúfame, že sedíme v jaskyni, ktorú nám ponúkol Platón, a na stenách sledujeme neuchopiteľné odrazy sveta. Dúfame, že existuje „niečo“, čo sa na steny odráža a čo, našťastie, ostáva bezprostredne nespoznateľné. Človeka priťahuje myšlienka, že všetko, čo sa okolo deje, „nie je naozaj“. Je to len obraz, zlá reprodukcia akéhosi skrytého originálu, ktorý je skutočnejší ako naša každodenná skutočnosť. Z toho, koľkokrát a v akých pestrých vyhotoveniach sa tento nápad opakuje, môžeme usudzovať, že má, v zmysle C. G. Junga, povahu archetypu. Na druhej strane sa snažíme neviditeľné poprieť. Veríme v dokonalosť vedy, ktorá nám krok po kroku sprehľadní, zviditeľní svet.

Do psychológie zaviedol takéto „neviditeľné“ viedenský lekár Sigmund Freud, ktorý 6. mája slávil svoje sto päťdesiate narodeniny. Keď psychický aparát rozdelil na id, ego a super-ego, pričom hlavnou úlohou temného, záhadného a pritom určujúceho id je dosahovať slasť a presadzovať prostriedky jej dosiahnutia, kým prísne super-ego riadené banálnymi konvenciami sa mu v tom snaží všemožne zabrániť, poskytol nám ďalšiu možnosť, ako veriť, že

zrívaj metódy sa stáva dosť triezva, relatívne racionálna technika, ktorej viac ako o skryté sily ide o hladké fungovanie bežného, nudného života. Rovnako, málokto by chirurgiu považoval za disciplínu, ktorej cieľom je potešenie z babrania sa v ľudskom vnútri. Podobne chápe Anna Freud narábanie s id len ako „operáciu“ nevyhnutnú na dosiahnutie zdravia, dobre fungujúceho a bez jazvy zhojeného ega. Aby sme sa teda dozvedeli o našom egu, t. j. o spoločnosti, akým sa vyrovnávame so skutočnosťou, musíme počúvať naše id. Jedným z najmocnejších nástrojov, ktoré má analytik k dispozícii pri odhaľovaní nevedomých obsahov, je technika voľných asociácií. Horizontálna poloha na pohovke, kde – skutočne aj metaforicky – je „hlava“ ako centrum „rozumu“ teda „kontroly“ na jednej úrovni s „bruchom“ či „srdcom“, ako centrom „citu“, teda niečoho „bezprostredne prirodzeného“, má napomôcť zmierneniu cenzúry ega, spriepustníť hranice a dovoliť nevedomým obsahom, aby sa vo voľných asociáciách dostali na povrch, kde ich analytik zachytáva, pokúša sa ich interpretovať a interpretácie opatrne ponúkať analyzovanému. Opatrne, len toľko, koľko dovoľí jeho aktuálny

6/2006

ročník XXXXI

myslím si, že.../
Oleg Pastier

Miroslav Brück:
Po vzduchu a iné básne
Márius Kopsay:
Stahovanie (próza)

konfrontácia /
Márius Kopsay: Domov
Marta Součková: Domov podľa Kopcsaya

Vítězslav Horák:
Iconic Turn.
O prekon(á)vaní textu vo vedách? (esej)

Ivan Laučík:
Trbleť v oku (esej)
Lakšmí Prasád Dėvakotá:
Blázon (poézia)

tmavá komora
Peter Repka:
Allen, nech sa Jack zachráni (nepublikovaná reportáž)
Ivan Laučík:
Allen (původné dodatky k reportáži)
Ivan Štrpka:
Poznámky pod čiarou k Petrovej zakázanej reportáži...

Ján Milčák:
Klietka (poviedka)

rodinné stiebro
Vlastimil Zuska:
Varga (portrét z paměti)

anketa romboídu
(Hablák, Bodnárová, Dušek, Hevier, Kopsay, Mojžiš, Závadová)

Peter Krištúfek:
Jox et solitudo, Tessarak (poviedky)

pan(o)ptikum
Vladislava Gálisa

recenzie
Zoltán Rédey:
Elementárnosť, zrozumiteľnosť a profesionálnosť alebo literárnevedné monografie z Modrého Petra (Juraj Briškár: Elementárne situácie v literatúre; Marián Milčák: O nezrozumiteľnosti básnického textu; Marián Andričík: K poetike umeleckého prekladu)
Igor Hochel:
Druhá zbierka ako potvrdenie najvyššej kvality (Eva Luka: Diabložň)
Stanislava Chrobáková Repar:
Primálo ambiciózne (Luboš Bendzák: Zápisťky z čudného domu)
Vlasta Hochelová:
Súčasná slovenská publicistika očami jazykovedy (J. Vaňko, Ā. Král, L. Kralčák: Jazyk a štýl súčasnej slovenskej publicistiky)
Ján Gavura:
V ústach nosí si svetlo (zanovito) (Radoslav Tomáš: Chlapec)
Andy Turan:
Brat smúťok, sestra beznádej (Tanja Dückersová: Zóna Berlín)

cool/túra
Jozef Leikert:
Čo všetko je v úpadku (úvaha)
Miloslava Kodoňová: O nemyslení pre-
vzatých myšlienok
Márius Kopsay:
Nádej cezpoľného voliča

úklady jazyka alebo slovľičťina
Pavel Branko: Ecce Eco

z poznámok Ivana Žucha

rombold

Bezplatný katalóg Knižného klubu, ako aj staršie čísla časopisu **Knihy & spoločnosť** si môžete objednať:

✉

Knižný klub Legenda
Hlavná 87/49
925 28 Pusté Úľany

☎

031 / 784 53 15

☎

031 / 784 53 14

@

mail@kniznyklub.com

Demencia – osud. Ako ho niešť?

Starnutie je hrozivé pre osobu aj pre spoločenstvá. Čas, záhadný úkaz, jedno zo strašidiel filozofov a vedcov, nie je rovnomerný prúd, ale pôsobí rôznorodo: čokoľvek je, starne, nosí teda kvalitatívne zmeny. Kým príde konečná stanica, smrť, všetko, čo je, musí komplikovane starnúť, dobre aj zle, tvorivo aj ničivo.

- ▲ Vladimír Pidrman, Eduard Kolibáš
- ▲ **Změny jednání seniorů**
- ▲ Galén 2005
- ▲ 189 strán
- ▲ 250 Kč

- ▲ Huub Buijsen
- ▲ **Demence**
- ▲ Preklad Hana Kašparovská
- ▲ Portál 2006
- ▲ 132 strán
- ▲ 335 Sk

Zlým, ničivým spôsobom je demencia, teda úpadok duševných schopností, najmä poznávacích. Pretože starcov je čoraz viac, je čoraz viac aj ľudí, ktorí ešte nie sú starí, ale ich osud je so starcami nerozlučne spojený. Demencia je teda starostou dvojako: pre obete, ale aj pre obete obetí, pre ľudí, ktorí s nimi spolujú.

Postoj súčasných odborníkov je aktívny. Zdôrazňuje sa potreba liečby: osud sa môže odborným pričinením zlepšiť. Aj malé víťazstvá sú významné, pomalé hromadenie malých pozitívnych výsledkov v diagnostike, v liečbe, v opatere vyúsťuje do výsledkov, ktoré už stoja za námahu.

Kniha Změny jednání seniorů je dielo špecialistov. Český psychiater Vladimír Pidrman a slovenský Eduard Kolibáš ukazujú demenciu ako lekársky problém. Vykladajú príčiny, klinické obrazy, klasifikáciu chorôb, ktoré sa prejavujúementnením, možnosti diagnostiky, liečby a ošetrovania. Kni-

ha je pedagogicky majstrovská. Zdôrazňuje komplexnosť demencie: nie je len poruchou rozumu, ale postihuje všetky zložky duše, emócie, charakter, sociálnu prispôboivosť. Demencia je ťažkým bremenom nielen pre kognitívny úpadok, ale aj (a najmä) pre zmeny v správaní sa človeka, v sebaobraz, v osude. Postoj súčasných odborníkov je aktívny. Zdôrazňuje sa potreba liečby: osud sa môže odborným pričinením zlepšiť. Aj malé víťazstvá sú významné, pomalé hromadenie malých pozitívnych výsledkov v diagnostike, v liečbe, v opatere vyúsťuje do výsledkov, ktoré už stoja za námahu. Vďaka autorskej obratnosti a poučenosti čitateľ pochopí, že súčasná gerontopsychiatria môže svojich pracovníkov odmeniť pocitom, že ich práca nie je zbytočná. Usporiadanie výkladu je vzáčne prehľadné a jednoduché. Aj nelekári môžu knihu prečítať rýchlo, s malou investíciou námahy a s veľkým ziskom poučenia. Prispievajú aj odvolania sa

ce pro rodinné příslušníky a pečovat-le. Jej adresátni teda nie sú odborníci, ale záujemcovia, ktorí potrebujú praktické návody. No autor je príkladným odborníkom a svoj praktický výklad zakladá na odôvodnených argumentoch. Aj pre odborníka je lahôdkou čítať text, ktorý je ľudsky teplý a akosi domácky vládny, a pritom nabitý presnosťou. Autor je nielen popularizátor poznatkov a návodov, ale aj dobrý, dramatický spisovateľ. Demenciu chápe ako autori prvej knihy: je zložitým procesom v celej duši človeka. Vyvíja sa: od nenápadných maličkostí po ničivý úbytok schopností. Ale aj na konci je človek ešte bytostou, ktorá môže mať niečo zo života. Nikdy nie je čas na rezignáciu. Mimoriadne prínosné sú citácie skutočných príbehov dementných ľudí: z autorovej klinickej skúsenosti, z odbornej literatúry, ale aj z krásnej literatúry, napríklad z Marquézovho románu. Čitateľ akoby sa osobne stretával s chorými a osobne prežíval tragické pocity zdravých, ktorých osudom je spolu-pobyť s chorými. Buijsenovो dielo si možno prečítať aj s potrebou cvičiť si vlastný súcit, vlastnú empatiu, porozumenie pre utrpenie všeobecne: môže sprostredkovať akýsi katartický zážitok.

Obidve knihy sú malé. Ale dotýkajú sa veľkého námetu. Časť čitateľov ich prečíta neosobne ako zaujímavú a dôležitú informáciu, ktorá sa pohodlne uloží v sklade poznatkov. Iná časť ako praktickú príručku pre svoju každodennú potrebu. A napokon sa nájdu čitateľa, ktorých navštívi akýsi existenciálny zážitok: ovanie ich vážnosť a hrôza osudu, ako keď Pascala vyľakala prázdnota nekonečných priestorov: lebo demencia je prázdnota, do ktorej sa môže prepadnúť hocikto.

Ivan Žucha

Blúznenie o konečnom riešení

Neviem si predstaviť, že Bondy to so svojou knihou O globalizaci myslel vážne. Neverím tomu, že sa nepamätá, nečíta a nevníma. Bondy sa v knihe zastáva utopických socialistických myšlienok a tým vlastne aj komunistických myšlienok. Vystupuje ako zásadný odporca globalizácie a nabáda na svetovú revolúciu.

- ▲ Egon Bondy
- ▲ **O globalizaci**
- ▲ Nakladatesltví L. Marek 2005
- ▲ 152 strán
- ▲ 159 Sk

jinách ľudstvo skúšalo rôznym spôsobom zmeniť tento model, ale žiadna spoločnosť založená na inom modeli nebola dlhodobo úspešná. Dokonca si myslím, že optimalizácia správania podľa insentív (motívov) má všeobecnú platnosť na všetky biologické tvory (viď práce Konrada Lorenza, Jareda Diamonda alebo Richarda Dawkinsa). Vráťme sa teraz k Bondymu a pomenujme jeho názory o nutnosti zvrhnutia kapitalizmu a o nebezpečenstve globalizácie ekonomickými metódami. Bondy sa nepamätá na šedivé mestá, v ktorých sme žili pred revolúciou. Nepamätá sa na obchody, v ktorých bol len ocot, ani na nedostatky toaletného papiera a masla. Dúfam, že my ostatní sa na to ešte pamätáme. Tieto nedostatky boli spôsobené reálnym socializmom. Nie veľkými myšlienkami typu „všetci podľa svojich schopností, každému podľa jeho práce (potrieb)“, ale tým, že namiesto pôsobenia trhu sme sa všetci pokúšali apelovať na ľudí málo zanieteným presvedčovaním. Myslím, že každý z nás bol niekedy v živote fascinovaný takýmto veľkými myšlienkami. Hovoríeva sa, že nemôže byť pravičiarom ten, kto za mladí nebol ľavičiar. Väčšina z nás však z toho postupne vyrastie, pozorujúc

reálny život okolo seba. V realite vídavame to, že pre nepatrné obohatenie sa rozhádajú srodenci, rodičia a deti a blízki priatelia. Pamätám sa na fabriku za socíku, ako sa v nej kradlo, ako ľudia čakali v rade pred pichačkami na „padla“ a ako sa realizovali na fuškách. Nie žeby sa dnes tieto javy vytratili, len ich berieme ako normálne. Dnes už nevyhlasujeme, že budujeme vyspelú kapitalistickú spoločnosť a nenútime deti, aby takéto a podobné hlúposti skandovali pred tribunami.

Napadá mi starý vtip ešte z čias reálneho socializmu: „Ľud buduje socializmus, ale ľudia na to väčšinou kašľú.“ Socializmus bola pekná myšlienka, ale realita sa skôr podobala románom Ladislava Pecháčka (Vážení přátelé, ano) a Vladimíra Párala (Mladý muž a bílá velryba a iné). V práci sa väčšina ľudí nepretrhla (čo sa nedeje ani teraz) a väčšina ľudí mala ľahký pocit absurdity nášho každodenného plahočenia. Vídavali sme, ako nami vytvorené veci hnili v skladoch a peniaze vychádzali navničo: „Štát to zaplatí...“ Ten vzťah medzi spotrebiteľom, ktorý naše služby a tovary potrebuje, a dodávateľom, ktorý sa snaží mu ulahodiť, bol v socializme fiktívny – existoval len v hlavách ústredných plánovačov.

Bondyho myšlienky sú nebezpečné. Sú nebezpečné pre tých, ktorí zabudli. Sú nebezpečné pre tých, ktorí si zakrývajú obe oči a uši pred príbehmi z obdobia pred „Nežnou“. Bondy otvorene volá po revolúcii, ktorá zmení spoločenský systém.

Tak ako Egon Bondy veľa z nás si kladie otázku, čo to je globalizácia. Asi najčastejšie sa to slovo používa pre možnosť nakupovať tovary a služby na celej planéte (globe = glóbus). Iné vysvetlenie je, že globalizácia je zjednocovanie životného štýlu a návykov. Texmex na raňajky, suši na obed a čína na večeru. Zjednocuje sa hudba, film, tanec aj iné formy umenia. Globalizácia na jednej strane umožňuje znižovanie nákladov na komoditné produkty a ich dostupnosť všade vo svete a na druhej strane umožňuje dostupnosť okrajových tovarov. Okrajové tovary sú napríklad dostupné prostredníctvom internetu a zasielateľné do 3 dní na ľubovoľné miesto planéty.

Bondyho myšlienky sú nebezpečné. Sú nebezpečné pre tých, ktorí zabudli. Sú nebezpečné pre tých, ktorí si zakrývajú obe oči a uši pred príbehmi z obdobia pred „Nežnou“. Bondy otvorene volá po revolúcii, ktorá zmení spoločenský systém: „prinajmenšom na niekoľko desiatok rokov bude nutné zastaviť i vývoj nových druhov tovarov...“ alebo „je nutné, aby na strategické miesta viac-menej okamžite nastúpili kvalifikovaní ľudia“ alebo „bez diktatúry sa toto prechodné obdobie neobíde“.

Myšlienky uvedené v knihe O globalizaci sú minimálne asociálne, ak nie už priamo žalovateľné. Slovo diktatúra mi vyvoláva predstavu miliónov ľudí, ktorí boli umučení, ktorí boli perzekvovaní a ktorých deti museli kvôli nim trpieť. Nie som nahnevany, som skôr smutný, že tieto myšlienky sa komerčne predávajú. Pre mňa to znamená, že existuje veľa uší, ktoré na tieto myšlienky počujú. A to je zlé.

Ak by som mal zhrnúť celú knihu do jediného odstavca: ak by ste písali knihu fantasy o revolúcii vo vybájenej krajine, Bondyho kniha sa vám zide. V každom inom prípade je to skôr dôkaz toho, že papier znesie všetko, dokonca aj blúznenie o konečnom riešení problémov ľudstva.

Dušan Doliak

recenzie

14

knihy a spoločnosť | 6/2006

Vypchatá Wewerka

Wewerka je pätnásta vydaná kniha Borisa Filana, no kvantita sa v tomto prípade nijakovsky nespája s kvalitou. Hoci na jej prebale stojí, že „s konaním hlavných postáv Wewerkinho príbehu nemusíte súhlasiť, ale pozorovať ho bude zaručene zábavné“, veľa zábavy si človek neužije.

- ▲ Boris Filan
- ▲ **Wewerka**
- ▲ Slovart 2006
- ▲ 220 strán
- ▲ 249 Sk

Skôr rozpakov, čo vôbec chcel autor touto knihou povedať... Ibaže „povedať“ je v tomto prípade silné slovo – veď čo už sa dá povedať prázdnyimi rečami a nekonečným táraním a tliapaním. Boris Filan píše rovnako, ako rozpráva vo svojich rozhlasových reláciách: trepe dve na tri, čo slina na jazyk prinesie, jedno cez druhé, tu navyše s jasným cieľom, nech je to len aspoň trochu akože nekonformné a šokujúce.

Záložka sľubuje „drsný, zábavný, tvrdý, provokatívny“ text, taký ako „raperská pesnička“, no Filan nie je nijaký raper a podľa toho to aj vyzerá. Roz-

právačkou prózy je mladá žena s pohľad zvláštnou prezývkou Wewerka a s obyčajným menom Anička Kováčová. Na začiatku sa mihne zmienka o denníku, ktorý si protagonistka píše, no netreba hneď myslieť na písanie ako na spôsob prekonávania vlastnej osamelosti. Wewerka je dievča poznačené traumou otca odídeného od rodiny, so svojským spôsobom života a svojráznym pohľadom na svet. Bude mať dvadsaťpäť rokov, „ale správa sa ako pubertáčka“, je to bývalá záškoláčka a aktuálna fluktuantka, ktorá v nijakej práci nevydrží dlho, zato je však náruživá fajčiarka a ochutnávačka všetkého, čo ju posunie do sveta absolútnej voľnosti. Individualistka vo všetkých smeroch, idúca z jedného vzťahu do druhého bez toho, aby dokázala myslieť na ich perspektívu. Na jednom mieste priznáva, že to má nejakو pomotané a zamotané v hlave, inde sa zasa charakterizuje slovami: „Potrebujem okolo seba poriadnu šou a chaos, a hlavne veľa udalostí naraz, aby som potom mala čo rozoberať.“ Je to osoba „s mužským mozgom v ženskom tele“ a tým je o spôsobe autorského konštituovania tejto postavy povedané hádam všetko. Filan totižto do hlavy svojej Aničky naphchal toľko

mužských kliše a stereotypov a najmä toľko viac svojmu veku primeraných kontextových súvislostí, že jeho hrdinka svoju ženskost dokáže prežívať nanajvýš na úrovni vlastné telo kontra muži: „Myslím si, že jeden z mojich problémov sú moje kozy.“ Nakoniec sa z nej síce vykluje bulimička, ale to jedine preto, že autorovi sa tým naskytla možnosť ďalšieho „atraktívneho“ prostredia (psychiatrické oddelenie nemocnice).

Filanova literárna hra na mladú Andulu je skladaním fragmentov vonkajšej biografie dievčaťa, ktoré sa síce pôvodne vybralo hľadať otca, no na tento moment v priebehu vlastného rozprávania akosi zabudlo. Aby bol však aký-taký epický oblúk predsa len zachovaný, motív hľadania otca sa vy-

Záložka sľubuje „drsný, zábavný, tvrdý, provokatívny“ text, taký ako „raperská pesnička“, no Filan nie je nijaký raper a podľa toho to aj vyzerá.

norí na samom konci, keď si Wewerku jej otec nájde sám. To, čo je medzi tým, je neustále presúvanie sa v čase i v priestore. V čase aktuálnej prítomnosti a spomienok hlavnej postavy a v priestore jej presunov z miesta na miesto, jej flákania sa po Slovensku i po svete. V celej nahote sa pritom ukazuje, ako je Filanovi cudzie majstrovstvo precíznej výstavby epického rozprávania. Nevie, kto z dnešných dvadsiatnikov pripodobňuje svoje pocity k zážitkom z pionierskeho tábora, no jedno viem iste: kniha je plná významových aj výstavbových škripaní

a lapsusov. Len jeden príklad: Wewerka v jednej vete hovorí, že robila v Bratislave „tri mesiace v súkromnej firme na dispečingu“ (s. 122). A o tri vety ďalej túto pracovnú epizódu zhrňuje slovami: „Vydržala som dva mesiace a dovidenia.“

Próze chýba odstup a hodnotová platforma. Nie je to ani vážny presah, ani ironická dištancia, len vršenie jedného drobného príbehu na druhý. Filan zostal na povrchu, v rovine erupatívne sa valiacich záznamov, a plne sa uspokojil s jednorozmernosťou. Z jeho knihy až priveľmi cítiť úsilie osloviť mladých ich vlastným slovníkom, i keď niekedy je tento kvázi autentický slovník zmesou dnešného mládežníckeho slangu s jazykovým cítením skôr autrovej generácie. Próza je plná vulgár-

ných a hrubých výrazov, vypomáha si bohemizmami, no čo je zarážajúcejšie, je plná primitívnych výrokov. Na jednej úrovni šíri epizodické anekdoty povedľa hlúpych sexistických a rasistických rečí. Násilie je v knihe predstavené ako normálna súčasť vzťahu, takisto ako normálne je všetko, čo aspoň trochu napáchlo asociálnosťou a čo aspoň minimálne prekračuje hranice zakázaného. Lebo vraj „tam je iné svetlo, iná hodnota“. V šere Wewerky sa však hodnoty celkom spoľahlivo strácajú.

Dana Kršáková

Téma čísla:

NOVÝ ŽIVOT V STARÝCH STRUKTÚRACH

KALENDÁRIUM

Súťaže

Výstavy

ROZHOVOR

Trendy a štýly prechádzajú a zostáva len dobrá a zlá architektúra

BYTOVÝ DOM B5, POLYFUNKČNÉ CENTRUM, BRATISLAVA – PETRŽALKA
MATÚŠ DULLA – PETRA
MACHÁČOVÁ Bytový dom B5 v Petržálke

BUDOVA PEDAGOGICKEJ FAKULTY UNIVERZITY KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE, DRAŽOVSKÁ ULICA
ZUZANA ČEREŠŇOVÁ Konverzia v nitrianskych súvislostiach

POLYFUNKČNÝ DOM „SKELET“, NA PRIEKOPE 39, ŽILINA
DUŠAN VOŠTENÁK Staro-nový skelet v Žiline

ADMINISTRATÍVNA BUDOVA THB, BRATISLAVA
PETER DANIEL Pohľad pod kožu

HOTEL ASTON, BAJKALSKÁ 22, BRATISLAVA
IVAN PETELEN Hotel Aston – nečakaná kvalita

RELAXAČNÝ PAVILÓN, KAŠTIEL MOJMÍROVCE – DOSTAVBA, PRESTAVBA
MONIKA MITÁŠOVÁ Svetlík v bazéne vo fiktívnom skleníku

PRESTAVBA A OBNOVA OBJEKTŮV, PANENSKÁ 6, BRATISLAVA
ANDREJ BOTEK Nekonvenčná obnova

PROJEKTY
Strešná nadstavba, Košická ulica – Dulovo námestie, Bratislava
Rekonštrukcia a prístavba objektu firmy Patrik Penev – Granit Prešov
Rekonštrukcia pamätníka Kalište
Tatranské informačné centrum v diplomovej práci Anny Bojti z budapeštianskej fakulty architektúry

K TEÓRII ARCHITEKTÚRY
Symbol a interpretácia

FORUM
Letný prieskum na Katedre architektonickej tvorby VŠVU
Stopy industriálneho dedičstva na Slovensku
Svet barokového divadla v Českom Krumlove
Architektonické hody v Bratislave

INÁ KULTÚRA

Neznámi autori, Voľby 2006, archív K&S

KNÍHKUPECTVO

ARTFORUM

Dočasný domov vašich kníh.

Bratislava | Košice | Žilina | Banská Bystrica | Trnava | www.artforum.sk

	OBJEDNÁVKA PREDPLATNÉHO ČASOPISU – Knihy & spoločnosť	
	Objednávam si:	
	 ks ročné predplatné (240,- Sk), ks polročné predplatné (120,- Sk)	
	Platbu za predplatné vykonám týmto spôsobom:	
	Poštovou poukážkou typu „H“ na adresu: L.K. Permanent, spol. s r. o., pošt. prieč. 4 (Monika Herbergerová) 834 14 Bratislava 34	Preplatením vystavenej faktúry: IČO/DIČ:
Meno/Firma: Ulica/Číslo: Mesto/PSČ:		
Telefón: Dátum: Podpis:		
L. K. Permanent, spol. s r. o., tel.: 02/44453711, fax: 02/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk, www.lkpermanent.sk		
(L. K. Permanent vybavuje objednávky na Slovensko a do zahraničia - okrem Českej republiky.)		
Objednávky do Českej republiky: call centrum: +420/234 09 28 51, fax: +420/234 09 28 13, e-mail: predplatne@predplatne.cz, web: www.predplatne.cz		
(ročné predplatné 240,- Kč + poštovné v rámci ČR, polročné predplatné 120 Kč + poštovné v rámci ČR)		

Autori čísla

Barbora Černušáková

vyštudovala politológiu a žurnalistiku na FF UK, niekoľko rokov pracovala v Amnesty International, v súčasnosti koordinuje mediálnu prácu slovenských Priateľov Zeme, ktorí sledujú pôsobenie korporácií, politiku medzinárodných finančných inštitúcií a zameriavajú sa na udržateľné alternatívy rozvoja

Fedor Čiampor, st.

virológ, profesor na Prírodovedeckej fakulte UK a vedecký pracovník Virologického ústavu SAV, publikoval monografie, učebnice Všeobecnej a Špeciálnej virológie, Lekársku virológiu a viac ako 120 vedeckých článkov, v roku 2006 získal Cenu SAV za popularizáciu vedeckých výsledkov, predseda Učenej spoločnosti SAV

Dušan Doliak

manažér, pracoval na rôznych riadiacich postoch (v poslednom čase najmä v oblasti finančnictva), v rámci ktorých pôsobil na niekoľkých kontinentoch, v súčasnosti je výkonným riaditeľom Winterthuru

Jarmila Drozdíková

zaoberá sa medzikultúrnymi vzťahmi a islamológiou, autorka publikácie Lexikón islámu, 2005 (viac K&S 3/2006) a viacerých vedeckých štúdií

Fero Guldán

výtvarník a publicista v slobodnom povolani, žije a tvorí v kopcoch nad Svätým Jurom, autor napríklad Pamätníka obetiam komunizmu na bratislavskom Námestí SNP, pomníka Karlovi Krylovi, pomníkov nenarodeným deťom vo Svätom Jure či pred Modrým kostolíkom, križa venovaného Róbertovi Remiášovi

František Gyárfás

informatik, učí predmet filozofia internetu na VŠMU, prispieva do viacerých médií, píše filmové recenzie, ale aj fejtóny, eseje a vedecké mystifikácie, vo vydavateľstve Slovart mu vyšla kniha Tichí spoločníci (viac v K&S 5/2005)

Dušan Hanák

režisér a scenárista, nakrútil množstvo dokumentárnych a celovečerných filmov, v roku 1999 vydal knihu záznamov a fotografií Slepca a nahá slečna, naposledy knihu 3 scénáre, popri svojej profesii sa venuje aj fotografovaniu, pričom dlhoročnou témou sú mestá a ich osobitý mestský folklór

Hilda Hrabovecká

aktívna členka hnutia odporu vo vyhladzovacom koncentračnom tábore Auschwitz – Birkenau, do ktorého sa dostala prvým transportom zo Slovenska 25. marca 1942 (transport židovských dievčat z Prešovskej župy)

Katarína Hradská

historička, venuje sa dejinám slovenských Židov od roku 1918 – 1945, autorka kníh Nemeckí poradcovia na Slovensku a riešenie židovskej otázky, Snahy Pracovnej skupiny o záchranu slovenských a európskych Židov, spolueditorka Prejavov a článkov J. Tisu 1938 – 1944

Soňa Kovačevičová

etnografka, okrem dvoch vynútených prestávok, keď bola z politických dôvodov prepustená, pôsobila v Národopisnom ústave SAV, zaoberá sa najmä slovenskou ľudovou architektúrou a umením, výrazne sa podieľala na zostavení Etnografického atlasu Slovenska

Dana Kršáková

literárna kritička a historička, pracuje v Ústave slovenskej literatúry SAV v Bratislave, venuje sa problematike slovenskej moderny a v rámci literárno-kritických aktivít najmä súčasnej slovenskej próze

Darina Malová

prednáša na Katedre politológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, zaoberá sa demokraciou a politickým vývojom na Slovensku a otázkami európskej integrácie

Michal Polák

vyštudoval ekonómiu a analytickú filozofiu na London School of Economics, kde v súčasnosti dokončuje doktorát na tému spoločenské triedy

Michal Šmigel

historik, odborný asistent novovekých dejín na Katedre histórie FHV UMB v Banskej Bystrici, venuje sa problematike migračných a opčných procesov v povojnovom Československu, ruskej a ukrajinskej emigrácie, utečencom zo ZSSR a pôsobeniu UPA na Slovensku

Monika Vrzgulová

etnologička, venuje sa dynamike sociálnych, interkultúrnych vzťahov, identite, sociálnej pamäti a problematike holokaustu na Slovensku

Ivan Žucha

profesor psychiatrie na Lekárskej fakulte UK, autor kníh Fragmenty a zápisky psychiatra Ivana Žuchu, Kompost a knihy Rozhovory (spolu s I. Hulínom)

Svetlana Žuchová

vyštudovala psychológiu a medicínu, pracuje na psychiatrickom oddelení, je v psychoanalytickom výcviku na viedenskej Univerzite Sigmunda Freudu, prekladá beletriu a odborné knihy z angličtiny a nemčiny, vo vydavateľstve Drewo a srd jej vyšla zbierka poviedok Dulce de Leche

Celoživotní sprievodcovia

Pán redaktor ma oslovil na výstave fotografií. V prvej chvíli som sa domnieval, že si ma s niekým pomýlil alebo že chce vyjadrenie k mojej knihe 3 scénáre (322, Obrazy starého sveta, Ružové sny), ktorá vyšla prednedávnom v Prahe, ale pre slovenskú distribúciu zatiaľ nemáme dosť výťažkov.

Čo by mohol filmár povedať o literatúre? Je to staršia sestra moderného filmu. Vyrastal som v období sovietskych častušiek a filmov o Veľkej vlasteneckej vojne. Okienkom do sveta bola vtedy knižnica SPKK, ale aj Balzac, Stendhal, Gogol, Čechov a Dostojevskij. Každý pondelok okolo šiestej ráno sme stávali v rade pred antikvariátmi na korze a na Mickiewiczovej ulici. Nebolo ľahké získať Hamsuna, Dreisera, Caldwellu alebo dokonca Steinbecka, prvé preklady Fitzgeralda či Stefana Zweiga.

V prvom roku vojenskej prezenčnej služby ma politruk v priebehu Politického školenia mužstva (PŠM) nachytal pri čítaní Tichého Američana. Bol presvedčený, že čítam kovbojku, a uviedol to aj v mojom kádrovom posudku. Rozhodol som sa z vojny odísť o dva mesiace skôr a prihlásiť sa na ročnú brigádu do Ostravsko-karvínskeho revíru. Vtedy letelo heslo – Ja som baník, kto je viac, a ja som chcel študovať réžiu hraného filmu na FAMU. Na prijímacích skúškach som bol jediný baník, tak ma zobrali. O svetovej literatúre s nami dva roky hovoril Milan Kundera. Vtedy sme už poznali skvelé americké poviedky z prvých čísel Světové literatury. Píšem to v plu-ráli, ale mňa tie poviedky fascinovali tým, že vyrastali z konkrétnych zážit-

kov a problémov autorov a ich postáv, neboli vymyslené pri písacom stole a boli vzdialené akademizmu i socialistickému realizmu.

Takýto druh tvorby, korelovaný a sytený skutočným životom, som predtým obdivoval v tuláckych prózach Gorkého. V tej dobe požičať si a čítať kongeniálny český preklad Sartrovho románu Cesty k slobode alebo Camusovho Mýtu o Sifyzovi, to bol zázrak. Rovnako ako Kerouac a ďalší beatnici, Godard, Truffaut a mnohé diela predstaviteľov filmovej novej vlny v rôznych krajinách. V tejto súvislosti musím pripomenúť, že veľkí režiséri veľmi často vychádzali z hodnotných, aktuálnych, inšpirujúcich a sfilmovateľných kníh domácej literatúry.

Čítali sme Kafku, Cortazára a ďalších predstaviteľov magického realizmu, Andrejeva i Arcybaševa. Objavovali sme Saula Bellowa, Normana Mailera, Philipa Rotha, Johna Updika a mnohých ďalších vynikajúcich autorov. Ich knihy sme vnímali v súvislosti s tým, čo „bolo vo vzduchu“, napríklad potreba byť otvorený, slobodný, vnímať život a ľudskú bytosť v ich neopakovateľnosti.

Po okupácii tu bol samizdat, ktorý prinášal cenné informácie z rôznych oblastí – napríklad diela Sigmunda Freudu, C. G. Junga, slávneho psychoterapeuta Rogersa, ale aj Dietricha Bonhoeffera, Havlovu knihu Moc bezmocných, Šimečku, Kusého, Bohumila Hrabala, Bondyho, Milana Kunderu a Dominika Tatarku. Skvelá bola pololegálna Jazzová sekce s knižnou edíciou o modernom umení. Tejto krajine sa kedysi hovorilo Biafra ducha.

Foto Lubomíra Petrova

Rodinu Kalinovcov vykázali z republiky, pretože s priateľmi počúvali piesne Karla Kryla. Mój kamarát v roku 1984 požičal známemu Orwellovu knihu 1984. Vyhodili ho z univerzity a zavreli do leopoldovskej väznice.

Keby sme sa mali radi aspoň ako Maďari alebo Poliaci, aj „obyčajní“ ľudia by vedeli, že máme i európskych spisovateľov. V stave podvyživenej kultúry si naši politici ani týždeň pred voľbami nevšimli, že knižnice prestali kupovať nové knihy, pretože na ne nemajú peniaze. Mnohé z nich sa dajú kúpiť v Čechách za polovičnú cenu. K svojim vlastným záujmom sú naši Vyvolení žičlivejší.

Človek je s dobrou knihou, ale aj s nekomerčným filmom, hudobnou skladbou alebo s výtvarným dielom bližšie sám k sebe. Učí sa vnímať, vidieť a počuť v úrovniach, ktoré v ňom boli predtým neprebudené či nerozvinuté. Vo svete spochybňovaných hodnôt to môže byť aj archetypálny, podvedomý návrat k sebe alebo k lepšej časti seba samého.

D u š a n H a n á k

Č o s a k u p u j e

fiction

1.

Boris Filan:
Wewerka
(Slovart)

2.

Paulo Coelho:
Ako rieka, ktorá
plynie
(Ikar)

3.

Dan Brown:
Da Vinciho kód
(Slovart)

nonfiction

1.

Václav Havel:
Proším stručně
(Gallery)

2.

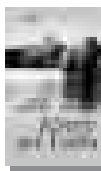

Fedor Gál – Eugen
Gindl:
Two up.
(Vydavateľstvo
Ivan Štefánik)

3.

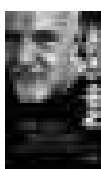
Magda Vášáryová
Budme poriadni
(Kalligram)

Táňa Keleová -
Vasilková:
Kvety pre Lauru
(Ikar)

Petra Nagyová -
Džerengová:
Za to mi zaplatíš!
(Ikar)

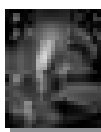
Paulo Coelho:
Ako rieka, ktorá
plynie
(Ikar)

Edita Sipeky:
Leháro
(Ikar)

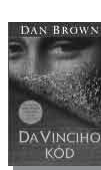
Henrik Eberle,
Mathias Uhl:
Kniha Hitler
(Ikar)

Rastlina
(Ikar)

Robert Fulghum
Třetí přání 3
(splněno)
(Argo)

Dan Brown:
Da Vinciho kód
(brož.)
(Šifra mistra
Leonarda)
(Argo)

Michal Viewegh:
Báječný rok
(Druhé město)

Václav Havel:
Proším stručně
(Gallery)

Henry Lincoln,
Michael Baigent,
Richard Leigh:
Svátá krev a svatý grál
(Rybka Publishers)

Brian Greene:
Struktura vesmíru
(Paseka)

Knihyaspoločnosť (K&S) Vydáva: Ing. Frederik Nemeth, *FANstudio**Redakcia:** Damas Gruska (šéfredaktor), Martina Nemethová (vedúca redakcie) **Redakčný kruh:** Egon Gál, Damas Gruska, Tatiana Jajcayová, Dana Kršáková, Zuzana Kusá, Martina Nemethová, Imrich Sklenka, Lubomír Tomáška, Milan Zemko
Adresa: Stará vinárska 3, 811 04 Bratislava **tel.:** + 421/2/5463 0088, 5441 5036 **fax:** + 421/2/5463 0089 **e-mail:** kas@fan.sk **Internet:** www.knihyaspolocnost.sk **Jazyková úprava:** Marta Hollá **Vizuálna koncepcia:** Layout JS. **Grafická úprava:** *FAN studio **Tlač:** OFPRINT, Magnetová 11, 831 04 Bratislava
Rozširuje: Mediaprint-Kapa a knižní distribútori **Registračné číslo:** MK 3240/2004, ISSN 1336-5584. **Uvádzané ceny kníh sú orientačné.** Príspevky bez uvedenia mena autora a uverejnené pod skratkou (K&S), s výnimkou reklamných bannerov a inzercie, sú stanoviskom redakcie. Nevýžiadané rukopisy nevraciam. Rebríčky predajnosti kníh sú zostavené na základe údajov za predchádzajúci mesiac. **Objednávky na predplatné prijíma:** L.K. Permanent spol. s r. o., pošt. prieč. 4, 834 14 Bratislava 34, **tel.:** +421/2/44453711, **fax:** +421/2/44373311, **e-mail:** lkperm@lkpermanent.sk

Časopis vychádza s láskavým príspevkom WINTERTHUR a Ministerstva kultúry SR.